

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Глухівський національний педагогічний університет
імені Олександра Довженка

Кафедра педагогіки і психології
початкової освіти

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

Тема: ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ЗАСІБ
ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Виконала: Макарова Анастасія Федорівна

Науковий керівник:
доктор філософії, старший викладач
кафедри педагогіки і психології
початкової освіти
Тихонова А. П.

Допущено до захисту
«__» _____ 2023 р.
Завідувач кафедри

_____

Дата захисту
«__» _____ 2023 р.
Оцінка:

_____

Підписи членів ДЕК:

_____

_____

_____

_____

Глухів 2023 р.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ	7
1.1 Мовлення як психолого-педагогічний феномен.....	7
1.2 Сутність та зміст інформаційно-комунікативних технологій в освітньому процесі.....	16
1.3 Особливості застосування інформаційно-комунікативних технологій, сучасні підходи та принципи реалізації.....	24
1.4 Аналіз сучасного стану проблеми в практиці початкової школи	30
Висновки до першого розділу	36
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА РОЗВИТОК МОВЛЕННЯ В УЧНІВ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ	39
2.1 Методика формування мовлення молодших школярів засобами інформаційно-комунікативних технологій	39
2.2. Організація емпіричного дослідження та аналіз отриманих даних.....	48
2.3 Переваги та недоліки застосування інформаційно-комунікативних технологій	59
Висновки до другого розділу.....	63
ВИСНОВКИ	65
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	68
ДОДАТКИ.....	75

ВСТУП

Сьогодні відзначається поява великої кількості різноманітних інформаційно-комунікативних технологій (ІКТ) та їх широке застосування у процесі освіти. Безліч навчальних програм, різні способи подання та сприйняття інформації входять до числа ІКТ і є необхідним елементом сучасного навчання. Більше того, їх використання на уроках є обов'язковою вимогою, прописаною у державних освітніх стандартах.

Важливим фактором ІКТ є у формуванні мовлення молодших школярів. Працюючи з дітьми молодшого шкільного віку вчителям необхідно розуміти, що роки навчання у молодшій школі є складними й важливими для адаптації учнів до нових умов освоєння незвичного їм виду діяльності – навчального. Безперечно, діти на початковому етапі навчання ще не готові самостійно опанувати освітню діяльність. У цій нелегкій праці їм має допомогти грамотний педагог. У зв'язку з цим велике значення надається методам навчання, серед яких вагому роль відіграють й методи, побудовані на використанні ІКТ.

Особливо актуальним формування у молодших школярів мовлення засобами ІКТ стало під час пандемії коронавірусу та повномасштабної війни в Україні, коли більшість шкіл перейшла на дистанційний формат навчання, який повністю будується на використанні ІКТ у освітньому процесі. Втім, попри популярність та затребуваність ІКТ у сучасній українській освіті, їх впровадження у освітній процес все ще пов'язаний з низкою проблем: відсутність необхідного обладнання у школах, брак гаджетів для всіх учнів, недостатній рівень ІКТ-компетентності вчителів, їхня неготовність і часом небажання використовувати сучасні технології навчання. Існування цих проблем та необхідність їх вирішення зумовили вибір теми дослідження: **«Інформаційно-комунікативні технології як засіб формування мовлення молодших школярів».**

Мета дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні та експериментальній перевірці формування мовлення молодших школярів засобами інформаційно-комунікативних технологій.

Для досягнення мети дослідження необхідно виконати ряд **завдань**:

- 1) проаналізувати психолого-педагогічну та методичну літературу досліджуваної проблеми;
- 2) проаналізувати сучасний стан проблеми формування мовлення молодшого школяра засобами інформаційно-комунікативних технологій;
- 3) розробити методику формування мовлення молодших школярів засобами інформаційно-комунікативних технологій;
- 4) експериментально перевірити ефективність методики формування мовлення молодших школярів засобами інформаційно-комунікативних технологій;
- 5) обґрунтувати переваги та недоліки застосування інформаційно-комунікативних технологій.

Об'єкт дослідження – процес формування мовлення у молодших школярів.

Предмет дослідження – методика формування мовлення молодших школярів засобами інформаційно-комунікативних технологій.

У ході підготовки дослідження використовувалися такі **методи дослідження**: *теоретичні* – аналіз літератури з даної проблематики; аналіз та узагальнення психолого-педагогічної, навчально-методичної літератури; узагальнення; порівняння й зіставлення; системний аналіз; порівняння; прогнозування; *емпіричні* – методи збору інформації (бесіда, анкетування, опитування, спостереження, тестування), аналіз уроків з точки зору досліджуваної проблеми, анкетування вчителів початкових класів, педагогічний експеримент; *методи математичної статистики* – якісний та кількісний аналіз результатів дослідження, перевірка їх достовірності.

Теоретична значущість дослідження полягає в аналізі дефініції «мовлення» як психолого-педагогічного феномену, обґрунтуванні сутності та змісту інформаційно-комунікативних технологій в освітньому процесі, характеристиці особливостей застосування інформаційно-комунікативних технологій, сучасні підходи та принципи реалізації, аналізі сучасного стану проблеми в практиці початкової школи.

Практична значущість полягає у розробленні методики формування мовлення молодших школярів засобами інформаційно-комунікативних технологій, організації емпіричного дослідження та аналізу отриманих даних, обґрунтуванні переваг та недоліків застосування інформаційно-комунікативних технологій під час навчання молодших школярів.

Наукова новизна здобутих результатів полягає у тому, що розроблено методику формування мовлення молодших школярів засобами інформаційно-комунікативних технологій та здійснено її експериментальну перевірку.

Практичне значення полягає у цінності отриманих результатів для практичного використання інформаційно-комунікативних технологій в процесі навчання мовлення молодших школярів.

Матеріали магістерської роботи можуть бути використанні керівництвом, вчителями початкової школи під час укладання навчально-виховних програм щодо розвитку у молодших школярів мовлення засобами інформаційно-комунікативних технологій; здобувачами освіти педагогічних ЗВО для підготовки рефератів та написання курсових робіт.

Структура магістерської роботи: робота складається з титульного листа, змісту, вступу, двох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаної літератури та додатків.

Апробація відбувалась на науково-практичних конференціях:

1. Всеукраїнська інтернет-конференція молодих учених та студентів Концептуальні підходи формування емоційного інтелекту у здобувачів освіти (м. Глухів, 9 листопада 2022 року).

2. Міжнародна науково-практична інтернет-конференція «Глухівські читання – 2022. Актуальні питання суспільних та гуманітарних наук» (м. Глухів, 7-8 грудня 2022 року).

3. VII Всеукраїнська науково-методична конференція «Особистісно-професійна компетентність педагога: теорія і практика» (Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти, 30 березня 2023 року).

4. Всеукраїнська науково-практична конференція «Початкова освіта в парадигмі Нової української школи: виклики часу» (м. Глухів, 27 квітня 2023 року).

5. Щорічна звітна науково-практична конференція викладачів, докторантів, аспірантів та молодих учених, здобувачів вищої та фахової передвищої освіти «Наука та освіта в умовах війни: Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка» (м. Глухів, 23-24 травня 2023 року).

Публікації:

1. Макарова А. Ф. Формування емоційного інтелекту як компоненту інформаційно-комунікативної компетентності майбутніх учителів початкових класів. *Концептуальні підходи формування емоційного інтелекту у здобувачів освіти : матеріали Всеукраїнської інтернет-конференції молодих учених та студентів* (м. Глухів, 9 листопада 2022 року). 2022. С. 114-119.

2. Макарова А. Ф. Інформаційно-комунікативні технології як засіб формування мовлення молодшого школяра. *Глухівські читання - 2022. Актуальні питання суспільних та гуманітарних наук : збірник матеріалів XII міжнародної науково-практичної інтернет-конференції* / за заг. ред. А. С. Полякова (м. Глухів, 7-8 листопада 2022 року). Глухів, 2022. С. 430-432.

3. Макарова А. Ф. Інформаційно-комунікативні технології як засіб формування мовлення молодшого школяра. *Наука та освіта в умовах війни: Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка* : матеріали звітної науково-практичної конференції здобувачів вищої та фахової перед вищої освіти (м. Глухів, 23-24 травня 2023 року). 2023. С. 185-186.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ІНФОРМАЦІЙНО- КОМУНІКАТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

1.1 Мовлення як психолого-педагогічний феномен

Мовлення є головним знаряддям людського спілкування. Без нього людям неможливо отримати та передати інформацію, яка, у свою чергу, несе величезне смислове навантаження. Відмінність мови від мовлення полягає у тому, що мова – це система умовних символів, за допомогою якої передаються поєднання звуків, які, своєю чергою, мають для людей конкретне значення і сенс [9, с. 42]. У той же час мовлення – це система звуків, які людина вимовляє або сприймає, вони мають той же сенс і значення, що і система письмових символів, яка їм відповідає. Мова єдина для всіх людей, хто нею користується, тоді як мовлення – індивідуальне.

Через мовлення людина вибудовує свої стосунки з навколишнім світом, через спілкування відбувається процес накопичення та передавання знань, освоєння соціокультурного досвіду. Мовлення є невід’ємною частиною процесу формування людини як особистості, формування основних рис характеру, а також мовлення займає важливу роль у процесі соціалізації людини: формування у неї морально-етичних правил та норм поведінки [26, с. 30].

У процесі спілкування людина досягає порозуміння або ж приходять до протиріч та конфліктів. Отже, мовлення є засобом вибудовування міжособистісних відносин, і завжди визначається існуючою системою суспільних відносин, відповідає традиційно сформованим і соціально необхідним формам комунікації [11, с. 65]. Тобто мовлення пов’язане з усіма сторонами життя, є предметом вивчення багатьох соціальних дисциплін: психологія, педагогіка, лінгвістика, культурологія, соціологія, філософія.

Відтак, мовлення – це всеосяжне поняття, і щоб розкрити його зміст повніше, розглянемо кілька теоретичних підходів до вивчення цього явища. Згідно давньогрецьким мислителям (Платон, Аристотель) спілкування є особливим типом взаємозв'язків людини з навколишнім середовищем (природою та суспільством) на основі позитивних людських властивостей та якостей [53, с. 175]. З погляду сучасних учених таке розуміння не зазнало змін, воно сприймається як найважливіша умова діяльності людини [9, с. 45].

Змістом мовлення є обмін інформацією у вигляді різних засобів комунікації для побудови взаємовідносин для людей [48, с. 58]. Спілкування розуміється в сучасній науці як соціально-і особистісно-орієнтований процес, у якому реалізуються не тільки особистісні відносини, а й норми та правила суспільного життя.

У психологічному та педагогічному аспектах мовлення є основою спілкування та пов'язане з поняттям «культура мовлення» або «культура спілкування». У сучасній науці існує кілька теоретичних підходів до вивчення поняття культури спілкування:

- 1) розглядається місце спілкування у системі конкретно-історичних соціальних взаємозв'язків;
- 2) вивчаються зміст спілкування, його форми, види місце у діяльності людини;
- 3) широко вивчається питання культури міжнаціонального спілкування;
- 4) проблема педагогічного спілкування у рамках педагогічної культури;
- 5) порушується проблема культури спілкування особистості в контексті сучасного суспільства [26, с. 54–55].

У психології вирішення проблеми культури спілкування визначає рівень розвитку суспільства. Культура спілкування нерозривно пов'язана з культурою особистості, оскільки саме вона визначає духовно-моральні та ціннісні орієнтири особистості. У масовому розумінні культура спілкування дорівнює культурі поведінки [23, с. 20].

У педагогічній науці культура мовленнєвого спілкування є системою знань, умінь та навичок взаємодії у різних ситуаціях спілкування [31, с. 94]. Також культура спілкування в педагогіці ототожнюється з комунікативною грамотністю, що є вмінням застосовувати правила та норми спілкування з конкретною життєвою ситуацією. Комунікативна грамотність передбачає наявність таких складових як культура мови, мовна та мовленнєва грамотність, знання про педагогіку та психологію спілкування, знання про логіку та етику спілкування. Виховання культури мовлення є одним із головних завдань сучасної шкільної освіти, особливо у дошкільній освіті та початковому шкільному рівні [16; 53, с. 175; 61].

В цілому ж, процес застосування мови для того, щоб спілкуватися називають мовленням. Вивченням розвитку мовлення у різний час займалися вчені Л. Виготський, О. Лурія, Ж. Піаже, С. Рубінштейн та ін. Дослідники акцентують увагу на трьох головних функціях мовлення, а саме – на комунікативній, регулюючій та програмуючій функціях.

Комунікативна функція мовлення полягає у створенні спілкування для людей з допомогою мови. У цій функції виділяють: повідомлення та спонукування до дії. Повідомлення – це коли людина повідомляє, вказуючи на будь-який предмет, або висловлює свої міркування з будь-якого питання. Спонукальна сила мовлення завжди залежить від його емоційної виразності [1, с. 120].

За допомогою слів люди отримують знання про предмети і явища навколишнього світу без безпосереднього контакту з ними. Сукупність словесних символів розширює межі можливості звикання людини до навколишнього середовища, можливості її орієнтування у природному та соціальному світі. За рахунок знань, які накопичені людством і зафіксовані в усному та письмовому мовленні, люди мають зв'язок з минулим і майбутнім життям.

Регулююча функція мовлення повністю розкриває себе у вищих функціях психіки. Поняття вищої психічної функції введене та розвинене О. Лурією [51, с. 35–37], а пізніше й іншими психологами. Одна людина регулює поведінку іншої за допомогою особливих подразників («знаків»), серед яких велике значення надається мовленню, відповідно, вища психічна функція ділиться між двома людьми. У результаті цього процесу внутрішнє мовлення є механізмом, за допомогою якого людина оволодіває власними довільними діями [47, с. 136]. У наукових працях сучасних психологів помічено зв'язок регулюючої функції мови з передніми відділами півкуль головного мозку [17].

Програмуюча функція мовлення виявляється у будові семантичних схем мовленнєвого висловлювання, граматичних структур речень, а також у переході від плану до зовнішнього розгорнутого виразу. Внутрішнє програмування є основою цього процесу, що здійснюється за допомогою внутрішнього мовлення. Це програмування необхідне для мовленнєвого висловлювання, а також для побудови різних процесів і рухів. Зокрема, коли уражені передні відділи мовленнєвих зон у людини, програмуюча функція мови порушується [1, с. 112].

Існують деякі види мовлення, які мають взаємний зв'язок, а саме: зовнішнє мовлення, до якого, власне, належать усне, письмове та внутрішнє мовлення. Усне мовлення виражається у звуках і є зверненням до співрозмовника мовленням. Усне мовлення виражається такими основними формами: монологічне та діалогічне [31, с. 96]:

Монологічне мовлення – це звернене до інших людей розгорнуте мовлення. Розгорнуте висловлювання чи усне оповідання на задану тему. Воно має бути граматично правильно оформленим і потребує високої мовленнєвої культури. Людина, яка звертає свій монолог до іншого, повинна уявляти, як вона вибудує монолог і для чого вона виступає з цим монологом, а так само, про що вона повинна говорити. Значна особливість монологічного мовлення –

це невід'ємний логічний зв'язок думок, які висловлюються, а також підпорядкованість викладу вибудованого плану [63].

Крім комунікативної функції, монологічне мовлення так само несе в собі експресивну функцію. Його засобами є інтонація, паузи, наголоси, повтори, повільний чи прискорений темп та ін. Ці методи висловлюють ставлення того, хто говорить про те, про що він буде свій монолог. Сюди ж належать жести і міміка, які теж певною мірою пояснюють ставлення мовця до змісту монологу. Ці засоби з погляду психології розуміння людьми монологу є дуже суттєвими [3, с. 48].

Діалогічне мовлення. Діалог – це початкова, універсальна складова мовного спілкування. Діалогічне мовлення – це поперемінний обмін репліками або ж розгорнутими виразами двох або більше людей [1, с. 69].

Наукові дослідження свідчать про те, що усне діалогічне мовлення містить своєрідну відмінну граматичну структуру. Діалогічне мовлення має можливість не виходити з готового внутрішнього плану або думки, оскільки в діалогічному мовленні процес вираження ділиться між двома людьми – тим, хто запитує і тим, хто відповідає. Під час діалогу мотив, який спонукає до висловлювання, полягає у питанні того, хто запитує, а відповідь на нього виходить із цього питання. Відповідно, той, хто говорить, може обійтися без власного мотиву висловлювання [18, с. 43].

Діалогічне мовлення, на відміну від монологічного, простіше. Воно згорнуте і в ньому майже все будується за рахунок знання і розуміння ситуації співрозмовниками. Позамовні комунікативні засоби набувають самостійного значення і нерідко замінюють цілі вирази.

Діалогічне мовлення може бути ситуативним, тобто безпосередньо пов'язаним з подією, за якої виникло спілкування та контекстуальним, коли всі попередні висловлювання обумовлюються наступними. І ситуативні, і контекстуальні діалоги – це безпосередні форми спілкування людей, де люди,

що беруть участь у діалозі, будують свої висловлювання і отримують на них реакції інших людей [24, с. 28].

Зовсім інший характер має *письмове мовлення*. Це мовлення, структура якого синтаксично правильна і розгорнута. Воно звернене до читачів, які безпосередньо не сприймають живу мову автора, і тому не мають можливості зрозуміти її сенс за інтонацією та іншими фонетичними виразними засобами усного мовлення. Унаслідок цього письмове мовлення буде зрозумілим лише за умови, коли суворо дотримані граматичні правила цієї мови [24, с. 30; 58].

Письмове мовлення, щоб бути зрозумілим читачеві, повинно чітко позначати свій змістовий зміст за допомогою граматичних і лексичних засобів. Величезне значення має будова писемного мовлення, коли є обдуманий підбір різних засобів мовлення та суворого плану.

У письмовому мовленні думки людини набувають найповнішого словесного вираження. Для розвитку точного та адекватного мислення у письмовому мовленні необхідна практика. Письмове мовлення проявляється при спеціальному навчанні, яке починається з осмисленого оволодіння всіма можливими способами письмового вираження думки. Предметом при її формуванні є думка, яка підлягає вираженню, а також технічні засоби написання символів, а потім слів. На цих етапах у дітей відбувається становлення рухових навичок письма [12, с. 11].

Внутрішнє мовлення – це мовлення «про себе». Внутрішнє мовлення має значення, оскільки пов'язане з мисленням людини. Воно бере участь у всіх процесах мислення, спрямованих на вирішення будь-яких завдань [23, с. 20]. Цьому типу мовлення притаманна відсутність звукового вираження, яке замінюється найпростішими мовленнєвими рухами. Нерідко ці зародкові артикуляційні рухи помітні й можуть призвести до вимовляння окремих слів у ході думки. Думки діти висловлюють словами або розмовою пошепки, або рухами язика і губ. Так відбувається і у дорослих людей.

Навіть коли відсутня повна словесна виразність, внутрішнє мовлення також підпорядковується всім граматичним правилам, які властиві мові тієї чи іншої людини, але протікає не в такій розгорнутій формі, як зовнішнє. Зазначається низка пропусків, складні речення замінюються на окремі слова. Внутрішнє мовлення може існувати лише як перетворення зовнішнього. За відсутності підготовленого повного висловлювання думки у зовнішньому мовленні, воно не може бути скорочено виражене й у внутрішньому мовленні [48, с. 60].

Таким чином, під поняттям «мовлення» розумітимемо складну функціональну систему, яка має багато відмінних якостей, за рахунок яких вона і відрізняється від інших функціональних систем. Також важливо відзначити, що в ній задіяні всі аналізатори (слуховий, зоровий, шкірно-кінестетичний, руховий та ін.). Кожен з них робить свій внесок в аферентні та еферентні основи мовлення. Тому мозкова організація мовлення дуже складна і потребує найглибшого дослідження [27, с. 120].

У дітей мовленнєвий розвиток протікає поетапно. Виділяють чотири періоди мовленнєвого становлення. Перший період має характер підготовки до словесного мовлення. Цей період триває до кінця першого року життя дитини, і виникає вже у перші дні появи дитини світ [4].

Поява перших усвідомлених слів, які говорять діти, відбувається у дієвих і емоційних ситуаціях. Їхні зачатки відзначаються у вигляді жесту, який супроводжується певними звуками. У віці восьми-дев'яти місяців у дітей починається розвиток активного мовлення. У цей час у дітей помічаються спроби повторювати звуки, які вимовляє дорослий. При цьому вони наслідують звучання лише тих слів, які викликають у них якусь реакцію [11, с. 65].

Протягом першого року життя діти навчаються слухати та відрізнити знайомі та не знайомі голоси, їх тональність. Близько року чи пізніше діти своєю поведінкою демонструють, що знають і можуть виконувати словесні

прохання дорослих. У зв'язку зі становленням здатності до мовленнєвого спілкування, яке перероджується в самостійну форму спілкування, відбувається й перехід до наступного етапу оволодіння дитиною мовленням – період початкового оволодіння мовою.

Багато дослідників підкреслюють, що вже до двох років діти знають велику кількість окремих слів, однак, ще не вимовляють їх як дорослі. Коли діти з'єднують слова у словосполучення, у них постає питання до позначення того чи іншого предмета: «А що це?». Про той самий предмет діти можуть запитувати кілька разів, отримуючи задоволення від мовлення і своїх можливостей у його використанні [29, с. 30–32; 35].

Початок нового періоду мовленнєвого розвитку – період розвитку в процесі мовленнєвої практики символізує звільнення мовлення дитини від опори на розуміння ситуації, жест чи дію. Цей період починається з 2-х з половиною років і закінчується до шести років. Розвиток мовлення дитини в процесі мовленнєвого спілкування – це головна особливість цього періоду, незалежно від конкретної ситуації, що дає можливість розвиватися і вдосконалюватися у складніших мовленнєвих формах [33, с. 17].

На цьому етапі діти не думають про морфологію та синтаксис мови. Їхня успішність у оволодінні мовою безпосередньо пов'язана з практичними узагальненнями мовних фактів. Такі практичні узагальнення не вважаються усвідомленими граматичними поняттями, оскільки вони є «будовою за зразком», тобто ґрунтуються на відтворенні дітьми вже відомих їм слів. Головним джерелом нових слів для них є мовлення дорослих. У своєму мовленні діти починають інтенсивно користуватися словами, які почули від дорослих, ще не розуміючи їхнього сенсу [34, с. 19].

До кінця 6-го року життя у нормі діти у повному обсязі освоюють фонетику мови. Їхній активний словник наповнений двома-трьома тисячами слів. Але з семантичного боку їх мовлення залишається недостатньо

розвиненим, адже значення слів часто точні, а часом занадто вузькі або занадто широкі.

Етап розвитку мовлення пов'язаний із вивченням мови. Початок його – наприкінці дошкільного віку, але немаловажні риси чітко фіксуються під час навчання рідної мови у школі. У дітей під час навчання відбуваються великі зрушення, відповідно мова стає для них предметом спеціального дослідження. У процесі навчання діти мають оволодіти вже складнішими видами мовлення [27, с. 120].

Насамперед мова дитини, яка прийшла до школи, в основному зберігає характерні риси попереднього кроку мовленнєвого розвитку. Між пасивним словником та активним словником є велика різниця. Також зберігається ще недостатня точність значень слів. Надалі спостерігається якісний розвиток мовлення дитини.

Навчання у рідної мови у школі більшою мірою впливає на розвиток змістовності та керованості мовлення учня. Це виявляється у можливості учня на рівні початкової освіти самостійно розглядати і узагальнювати звуки мовлення. Також учень робить перехід від абстрактних граматичних форм мови до усвідомлених узагальнень і граматичних понять [34, с. 20]. В учнів усвідомлення мови є важливою умовою становлення складніших форм мовлення. В учнів формується розгорнуте монологічне мовлення.

Таким чином, через мовлення відбувається нагромадження та передавання знань, набуття соціокультурного досвіду. Мовлення є невід'ємною частиною процесу становлення особистості, формування основних рис характеру, і мовлення відіграє важливу роль у процесі соціалізації людини.

1.2 Сутність та зміст інформаційно-комунікативних технологій в освітньому процесі

Інформатизація освіти є одним із пріоритетних напрямів розвитку сучасного інформаційного суспільства, а також є процесом вдосконалення освітнього процесу з урахуванням впровадження засобів інформаційно-комунікативних технологій (ІКТ). Інформаційно-комунікативні технології (ІКТ) – це упорядкована сукупність дій щодо застосування у освітньому процесі комп'ютерних та телекомунікаційних засобів (пошуку, доставки, передачі, зберігання, обробки та відображення інформації), спрямованих на формування та використання знань, умінь та навичок [40, с. 88].

Інформаційно-комунікативні технології (ІКТ) є важливою частиною процесу навчання мови та мовлення, що передбачає активне використання сучасних технічних засобів навчання у поєднанні зі застосуванням інноваційних форм та методів навчання, що дозволяють учням виявляти свою творчість, вміння швидко знаходити потрібну інформацію [19; 44; 52].

Учені А. Баранова, Г. Єремєєва вважають, що поняття інтерактивних технологій у даний час незмінно асоціюється з інформаційними технологіями, що має на увазі використання різноманітних інформаційно-освітніх ресурсів [6, с. 165].

У контексті інтерактивного навчання можна виокремити ряд методів, засобів та форм навчання, які передбачають використання ІКТ (інформаційно-комунікативних технологій). Застосування інтерактивних методів навчання і використання сучасних комп'ютерних технологій у процесі навчання – необхідна вимога часу. Сучасні діти та підлітки не можуть уявити своє життя без телефонів, планшетів, комп'ютерів і ноутбуків [59, с. 121–124].

Застосування ІКТ дозволяє формувати навички та вміння у різних видах мовленнєвої діяльності: читання, письмо, аудіювання та говоріння. Також, за

допомогою ІКТ можна значно цікавіше та швидше провести контроль рівня сформованості граматичних і лексичних навичок [57].

Інтерактивна діяльність на уроках передбачає організацію і розвиток діалогового спілкування, яке веде до взаєморозуміння, взаємодії, спільних рішень загальних, але значимих для кожного учасника завдань. Інтерактив виключає домінування як одного виступаючого, так і однієї думки над іншим. У ході діалогового навчання учні вчаться критично мислити, вирішувати складні проблеми на основі відповідних обставин і відповідної інформації, зважувати альтернативні думки, приймати продумані рішення, брати участь у дискусіях, спілкуватися з іншими людьми. Для цього на уроках організуються індивідуальна, парна і групова роботи, застосовуються дослідні проекти, рольові ігри, йде робота з документами та різними джерелами інформації [60, с. 293].

Мультимедійні технології передбачають використання таких аудіовізуальних та інтерактивних засобів навчання як:

- 1) програмні засоби (мультимедійні диски, презентації, відео-, аудіо-ролики, ресурси мережі Інтернет);
- 2) обладнання (ПК, аудіо-, відео- апаратура, мультимедійний проектор, інтерактивна дошка) [65].

За оцінками дослідників, нові інформаційні освітні технології на основі комп'ютерних засобів навчання дозволяють підвищити ефективність занять на 20-30%, що, у свою чергу, значною мірою сприяє їхньому швидкому впровадженню у процес навчання. Л. Борисенко вважає, що нові педагогічні технології немислимі без широкого використання у процесі навчання нових інформаційних технологій, комп'ютерних, насамперед, оскільки саме вони дозволяють повною мірою розкрити педагогічні та дидактичні функції нових методів навчання, реалізувати закладені в них потенційні можливості [6, с. 27].

Використовуючи комп'ютерні технології, викладачі проводять серії мультимедійних занять, які дають можливість інтегрувати аудіо-візуальну

інформацію, представлену у різній формі: графіка, слайди, текст, відеофільм тощо. При цьому кожен учень має можливість працювати за комп'ютером у своєму ритмі.

Існує кілька класифікацій освітніх засобів інформаційно-комунікаційних технологій, залежно від певних критеріїв. У педагогічній літературі позначені класифікації освітніх засобів ІКТ за наступними критеріями:

1) за функціями, що вони реалізують у створенні освітнього процесу (інформаційно-навчальні, інтерактивні, пошукові);

2) за типом інформації (електронні ресурси з текстовою інформацією, аудіо-інформацією, відеоінформацією, комбінованою інформацією);

3) за педагогічними завданнями, які потрібно вирішити (засоби, які забезпечують базову, практичну підготовку, допоміжні, комплексні чи дистанційні);

4) за формою взаємодії з аудиторією (асинхронний режим зв'язку – «offline», синхронний режим зв'язку – «online») та ін. [41, с. 176].

Багато дослідників вважають, що до найширше застосовуваних інформаційних технологій, використовуваних у навчанні мовленнєвої діяльності, відносяться, перш за все, мультимедіа технології, які дозволяють одночасно використовувати різні способи подання інформації, що широко використовується при проведенні мультимедійних презентацій. Мультимедійна презентація може містити текстові матеріали, слайд-шоу, звукове оформлення, відео-фрагменти, анімацію, тривимірну графіку тощо [50].

Проведення презентацій з використанням мультимедійної програми «PowerPoint» також широко практикується викладачами. У роботі під час проведення «PowerPoint» презентацій вчитель орієнтує учнів на включення до презентації таких мультимедійних елементів, як короткі відео-фрагменти з коментарями до них. Це викликає живий інтерес до проведення презентації,

активізує розумову діяльність учнів, сприяє впровадженню інтерактивних методів навчання у навчальний процес [54, с. 40].

Вивчення мови з використанням інформаційних технологій дозволяє учням брати участь в олімпіадах, спільних проектах, що проводяться в мережі Інтернет, брати участь у вікторинах, відео-конференціях, конкурсах у режимі «online». Учні можуть отримати будь-яку інформацію, використовуючи Інтернет: статті з газет та журналів, країнознавчі матеріали тощо. Використовуючи комп'ютерну мережу Інтернет, учні отримують швидкий доступ до електронних бібліотек та енциклопедій, до доступних в режимі онлайн словників, які дають тлумачення значень лексичних одиниць та ілюструють їх використання прикладами і т. д.

Перевагами інформаційно-комунікативних технологій, на наш погляд, є:

- доступ до різних інформаційних ресурсів по всьому світу;
- можливість участі у реальному міжкультурному спілкуванні та різних проектах;
- можливість урахування рівнів підготовки студентів та їх індивідуальних особливостей;
- створення навчального середовища з наочним поданням інформації;
- активна позиція учня у процесі засвоєння знань, вироблення умінь та навичок;
- можливість реєстрації та зберігання результатів навчальної діяльності учнів [56, с. 8].

Взаємодія учасників освітнього процесу через інтернет, самостійна робота учнів, що проводиться в режимі «just-in-time», ретельний відбір навчального матеріалу для вивчення є основними особливостями процесу навчання на відстані, тобто дистанційного навчання. Перевага дистанційного навчання полягає в тому, що учні можуть спілкуватися з вчителем за допомогою спеціальних програм у режимі «online», спілкуватися між собою за допомогою чатів та форумів, виконувати тести та отримувати результати з

оцінкою та коментарями викладача. Обмін інформацією між вчителем та учнями, а також учнів між собою є запорукою успішної навчальної діяльності. У цьому плані використання інтерактивної дошки також є ефективним засобом залучення учня до активного спілкування та надає широкі можливості для застосування інтерактивних методів навчання [41, с. 174].

Онлайн-навчання є розвиненішим форматом дистанційного навчання, який виник у ході еволюції освітніх технологій. Дистанційне навчання було спробою вирішити часові та просторові обмеження традиційного особистого навчання, у той час як навчання онлайн стало результатом повного прийняття технології як частини нашого життя. Терміни «онлайн навчання» або «онлайн-інструменти» використовують поняття «онлайн» (від англ. *online (on line)* – «на лінії», «на зв'язку», «у мережі»), яке позначає перебування у мережі, здійснення дій в Інтернеті в режимі реального часу. Це поняття використовується стосовно програмного забезпечення і майже завжди означає «підключений до інтернету» або «функціонуючий тільки при підключенні до інтернету» [46].

Відповідно, у освітній сфері онлайн-інструменти – це такі інструменти навчання, які потребують обов'язкового підключення до мережі та перебування учня / учителя онлайн, тобто – активного перебування та дій в Інтернеті у режимі реального часу.

До онлайн-інструментів навчання можна віднести як електронні пристрої, так і програмне забезпечення та веб-сайти. Зокрема, одним із найбільш очевидних та розповсюджених таких інструментів можуть бути соціальні мережі (наприклад, «Viber», «Skype», «WhatsApp» та ін.), які дозволяють проводити дистанційні уроки. Використання електронних пристроїв, таких як Інтернет та мультимедіа, є основним засобом забезпечення електронного навчання, а зміст, технології та послуги – це три ключові сектори галузі електронного навчання [7, с. 110].

Дистанційне навчання на сьогодні перебуває у стані активної розробки, розвитку та поширення, що пов'язано, передусім, зі світовою пандемією коронавірусу, яка розпочалася наприкінці 2019 р. У зв'язку з цим темпи розповсюдження та розробки дистанційних способів навчання значно зросли. Питання онлайн-інструментів навчання продовжує цікавити як практиків, так і студентів, працюючих у цій галузі. Дизайн курсів електронного навчання зазвичай базується на використанні веб-семінарів, відеокліпів, аудіо-сценаріїв, форумів, діаграм, «Skype» та інших більш сучасних засобів електронного зв'язку, онлайн тестування, інтерактивних підручників і дошок.

У теоретичних працях, присвячених питанню онлайн-інструментів навчання, всі інструменти технології електронного навчання розділені на дві великі групи (рис. 1.1.).

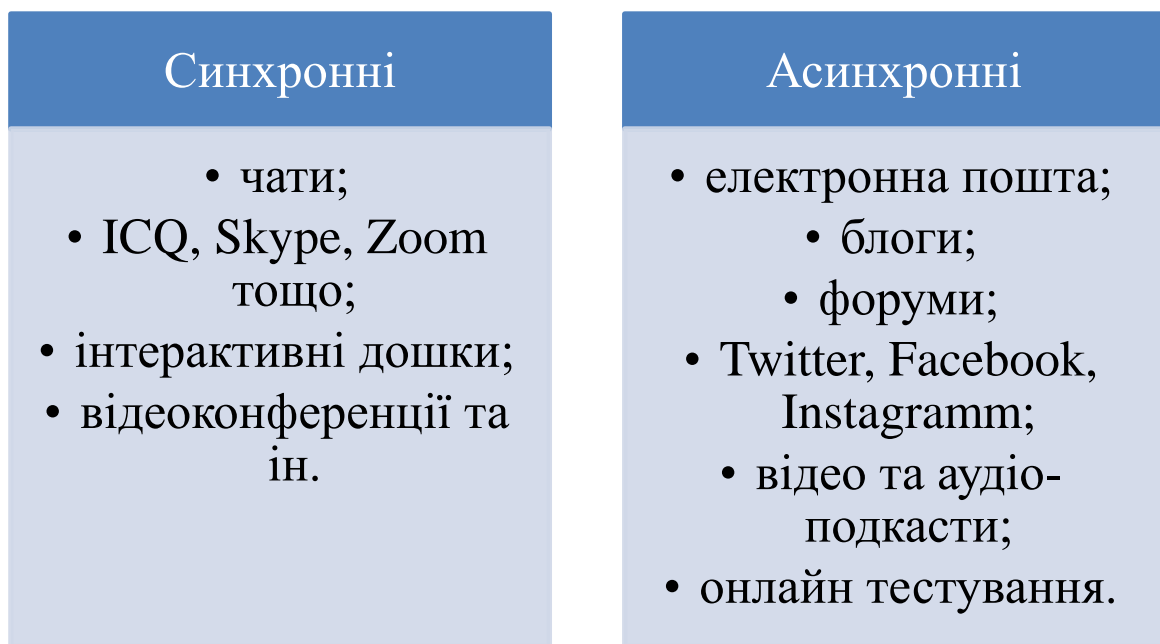

Рис. 1.1 Інтерактивні електронні засоби навчання

Відповідно, до онлайн-інструментів навчання належать як синхронні, так і асинхронні електронні засоби навчання. Дослідники виокремлюють як переваги, так і недоліки обох груп онлайн-інструментів (табл. 1.1. та 1.2.):

Таблиця 1.1.

Переваги та недоліки онлайнних синхронних засобів зв'язку

Переваги	Недоліки
<ul style="list-style-type: none"> – підтримка особистого контакту зі студентами; – відчуття прямого голосового контакту в курсах дистанційного навчання; – спонтанність і проникливість мови, подібної до реального середовища; – забезпечення своєчасної підтримки голосового спілкування через миттєвий зворотний зв'язок від аудиторії та менеджменту; – безпосередність, оперативна співпраця та особисті контакти. 	<ul style="list-style-type: none"> – фрагментація навчання – учні можуть знаходитись у ситуаціях, що відволікають їх увагу; – час спілкування обмежений, залишилося мало часу для роздумів; – проблема планування може виникнути для людей у різних часових поясах або тих, хто зайнятий на роботі; – вони можуть вимагати додаткового програмного забезпечення.

Таблиця 1.2.

Переваги та недоліки онлайнних асинхронних засобів зв'язку

Переваги	Недоліки
<ul style="list-style-type: none"> – додатковий час і можливість розглянути рішення і продумати відповідь; – можливість для повної участі в процесі комунікації в будь-який час; – швидкість мовлення може бути змінена, і студенти з різними мовними навичками можуть бути легко залучені до курсу; – учасники взаємодії не залежать від часу, місця та процесу планування; – відчуття певного комфорту при спілкуванні в письмовій формі. 	<ul style="list-style-type: none"> – учасники відчувають відсутність особистого контакту та вербального спілкування; – для прийняття групових рішень це вимагає більш тривалого періоду; – зворотній зв'язок може бути відкладений на кілька днів або годин.

Важливо також вказати на необхідність додаткових компетенцій вчителя та учнів, які потребуються для реалізації інтерактивного онлайн навчання. Зокрема, учні мають бути достатньо самостійними та вчитися новим стратегіям навчання, щоб успішно працювати автономно у ході дистанційного навчання. Компетенція у використанні електронних ресурсів для більшості

підлітків не становить проблеми, однак молодші школярі можуть потребувати допомоги батьків у встановленні, налаштуванні та використанні засобів онлайн-навчання на комп'ютері або планшеті [22; 37, с. 55].

Вчитель же, у свою чергу, має володіти достатньо високим рівнем знань та навичок, пов'язаних із використанням електронних засобів зв'язку та Інтернет-технологіями, вміти користуватися програмним забезпеченням на високому рівні, бути здатним ефективно планувати та розробляти уроки з урахуванням особливостей онлайн-навчання.

Саме потреба додаткових компетентностей учнів та учителя для реалізації успішного навчального процесу онлайн є основною проблемою дистанційного навчання. На сьогодні українська школа знаходиться у стані адаптації до необхідності активного впровадження онлайн та інших дистанційних технологій та методів навчання [66, с. 70].

Ще однією важливою перевагою інформаційних технологій є можливість варіювання рівнів проблемності навчального змісту, а саме: комунікативний, духовний рівень (ціннісний, морально-етичний), соціокультурний.

Отже, використання інформаційно-комунікативних технологій у навчанні значною мірою сприяє формуванню різних компетентностей учнів, сприяють розвитку умінь дослідницької діяльності, мотивують учнів до подальшого самостійного вивчення мови, несуть у собі вагомий педагогічний потенціал.

1.3 Особливості застосування інформаційно-комунікативних технологій, сучасні підходи та принципи реалізації

Найважливішим завданням викладача, який використовує у процесі навчання інформаційно-комунікативні технології, є проектування чи вибір методу навчання з допомогою інформаційно-комунікативних технологій. З урахуванням аналізу педагогічної літератури, присвяченої цій проблемі, та досвіду педагогічної роботи з використанням даних технологій дослідники пропонують такі етапи проектування вчителем процесу навчання [54]:

1) Етап формулювання дидактичної мети:

- формування предметних знань;
- розвиток предметних умінь та навичок;
- формування комунікативних умінь та ін.;

2) Етап урахування особливостей пізнавальних процесів діяльності, відбір необхідних складових дій. Наприклад, для формування предметних знань необхідно розробити та використовувати в процесі навчання завдання застосування розумових операцій аналізу, синтезу, узагальнення, класифікації та ін.

3) Етап аналізу психолого-педагогічних умов:

- тривалість вивчення дисципліни;
- технічна оснащеність аудиторій;
- рівень комп'ютерної грамотності учнів;
- рівень загальної підготовки та академічної успішності;
- рівень сформованості умінь та навичок самостійної навчальної роботи в учнів.

4) Етап визначення педагогічних дій, що підлягають реалізації: форма і вид викладу матеріалу (стиснута, концентрована форма, докладний виклад та ін., виклад матеріалу у готовому вигляді чи проблемний виклад, наведення прикладів і необхідної аргументації, діалог з аудиторією та ін.).

5) Етап вибору методів навчання з використанням інформаційно-комунікаційних технологій:

- для наочної презентації навчального матеріалу;
- для управління навчально-пізнавальною діяльністю;
- для проведення діагностики та контролю;
- для індивідуалізації навчально-пізнавальної діяльності.

6) Корекційно-діагностичний етап включає в себе діагностику результатів процесу навчання за наперед визначеними параметрами та необхідну корекцію досягнутих результатів, а також корекцію методів навчання з використанням інформаційно-комунікаційних технологій.

Розглядаючи особливості формування мовлення молодших школярів засобами ІКТ, слід зауважити, що основними засобами розвитку мовлення учнів, в цілому, є:

- спілкування дорослих та дітей;
- культурне мовне середовище, мовлення вчителя;
- навчання рідної мови та мовлення на заняттях;
- художня література;
- різні види мистецтва (образотворче, музика, театр) [25, с. 140].

Відповідно, для забезпечення використання таких засобів на уроці можуть використовуватися ІКТ, які, до того ж, значно розширюють можливості представлення навчальної інформації, дозволяють застосування кольору, графіки, звуку, відтворення реальних предметів чи явищ. Розглянемо також деякі вимоги до організації заняття з розвитку мовлення з використанням засобів ІКТ, зокрема – дотримання норм санпіну (розмір екрана, висоту установки, відстань від екрану) [68, с. 4805].

До вимог щодо розвиваючих програм для дітей належать такі:

- вони мають носити дослідницький характер;
- легкі для самостійних занять дитини;
- розвиток широкого спектру навичок та уявлень;

- високий технічний рівень;
- відповідність віку;
- цікавість [10, с. 28].

Використовуючи інформаційно-комунікативні технології у процесі навчання мовлення молодших школярів, вчитель також має враховувати недоліки використання ІКТ у освітньому процесі, наприклад:

1. Немає комп'ютера в домашньому користуванні багатьох учнів і вчителів, час для самостійних занять у комп'ютерних класах відведено далеко не в усіх школах.

2. Вчителі не мають часу для підготовки до уроку, на якому використовуються ІКТ.

3. Недостатня комп'ютерна грамотність вчителя.

4. Відсутність контакту з учителем інформатики.

5. У робочому графіку вчителів не відведено час на дослідження можливостей ІКТ.

6. Важко інтегрувати ІКТ у поурочну структуру занять.

7. Бракує комп'ютерного часу на всіх.

8. У шкільному розкладі не передбачено час для використання Інтернету на уроках.

9. У разі недостатньої мотивації до роботи учні часто відволікаються на ігри, музику, перевірку характеристик ПК тощо.

10. Існує ймовірність, що, захопившись застосуванням ІКТ на уроках, вчитель перейде від навчання до наочно-ілюстративних методів [41, с. 178].

Втім, при вмілому професійному використанні ІКТ негативні сторони можна перетворити на позитивні, побічні ефекти звести до мінімуму. І навпаки, відсутність професійного підходу до застосування ІКТ може позитивний ефект від роботи звести нанівець або навіть дати негативний ефект. Використання інформаційно-комунікаційних технологій у школі, а особливо у початковій школі, має бути продуманим. Педагог повинен

враховувати вікові, психологічні особливості дітей, їхню комп'ютерну грамотність [67, с. 90].

Основним напрямом використання ІКТ-технологій в освітньому процесі початкової школи є їх органічне включення в методичні розробки навчання. У цікавій, динамічній та ігровій формі діти молодшого шкільного віку опановують комп'ютерні інструменти, набувають елементарних навичок роботи на комп'ютері, базових навичок роботи з комп'ютером, водночас удосконалюють свої предметні знання, розвивають пам'ять, просторову уяву, логічне мислення та творчі здібності.

З погляду дидактики, ІКТ дають змогу:

- забезпечити зворотний зв'язок у процесі навчання;
- зробити навчання інтенсивнішим і ефективнішим завдяки впровадженню функцій мультимедійної навчальної системи для ефективного та наочного представлення матеріалу;
- підвищити наочність освітнього процесу в початковій школі;
- моделювання процесів і явищ у процесі навчання;
- організувати колективну роботу та роботу в групах;
- створити сприятливу атмосферу для спілкування та навчання.

На етапі реорганізації освіти, перебудови шкільної програми, упровадження концепції «Нова українська школа» та нових вимог до освіти й розвитку особистості використання ІКТ у навчанні молодших школярів є необхідним. Комп'ютери, як і книги, можуть бути дуже корисними. Однак комп'ютери корисні тільки в тому разі, якщо є відповідне програмне забезпечення, застосовуються інформаційні технології, комп'ютери встановлені в класах згідно із санітарно-гігієнічними вимогами, а вчителі є комп'ютерними фахівцями, що володіють методикою роботи з Windows, MS-DOS і низьким рівнем радіації. Нижче перелічено найпоширеніші причини, через які комп'ютери є корисними [43].

Учителі початкової школи, які володіють інформаційно-комунікаційними технологіями, мають будувати весь освітній процес таким чином, щоб поряд з опануванням предметного змісту забезпечити формування відповідних технічних та інформаційних навичок, що можуть бути використані в різноманітних життєвих ситуаціях, зокрема навчальних та особистих. Одним із результатів процесу інформатизації освітніх закладів є формування компетентностей щодо роботи з інформацією з використанням інформаційно-комунікаційних технологій в освітньому процесі.

Основними напрямками використання ІКТ у початковій школі є такі

- упровадження комп'ютерного навчання;
- використання електронних навчальних посібників і підручників;
- розв'язання інтерактивних кросвордів, лікнепів і головоломок;
- проведення комп'ютерного тестування результатів навчання;
- використання комп'ютерних дидактичних ігор та Інтернет-ресурсів.

Принципи, що відображають специфіку механізму впровадження інформаційно-комунікативних технологій:

1. *Принцип об'єктивності* гарантує дотримання природних, соціальних та історичних законів. Його суть полягає в аналізі цілей, реалізації та результатів.

2. *Принцип законності* забезпечує нормативно-правовий супровід цілей і завдань національної політики інформатизації освіти. Закон вимагає від представників сфери освіти та органів влади різних рівнів реалізації завдань, поставлених у національній освітній програмі та нормативно-правовому акті.

3. *Принцип детермінованості* пояснюється тим, що освіта належить до сфери соціального управління, що вимагає врахування законів суспільного розвитку, потреб, соціальних вимог, державних інтересів і реальних ситуацій.

4. *Принцип компетентності (професіоналізму)* полягає в тому, що якість освіти залежить від компетентності працівників освіти.

5. *Принцип відкритості* полягає в входженні загальноосвітніх закладів у глобальне інформаційне середовище.

6. *Принцип системності державного управління інформатизації освіти* передбачає здійснення комплексного та систематичного управління станом різних компонентів, аспектів та елементів загальноосвітніх закладів.

7. *Принцип науковості* потребує визначення цілей, завдань і змісту освітньої діяльності необхідно використовувати результати наукових досліджень.

8. *Принцип систематичності та зворотного зв'язку* є процедурою оцінювання досягнутих результатів і надання зворотного зв'язку.

Підсумовуючи вищевикладене, зазначимо, що використання інформаційно-комунікаційних технологій у процесі навчання мовлення учнів посилює діяльнісний та мотиваційний компоненти у навчанні, дозволяє розширити спектр методів та засобів навчання, які може використовувати викладач для організації навчальної діяльності учнів на заняттях та для управління самостійною позакласною роботою учнів [68, с. 4807].

Методологічними засадами впровадження у освітній процес сучасних інформаційних технологій, на наш погляд, є розумний синтез традиційних та нетрадиційних форм навчальної діяльності, створення умов студентам для самостійного вибору темпу та траєкторії навчання, а також пропорційне співвідношення у навчальному процесі навчального та контролюючого компонентів.

1.4 Аналіз сучасного стану проблеми в практиці початкової школи

На сьогодні використання ІКТ у освітньому процесі регулюється державними освітніми стандартами та законами про освіту. Зокрема, засадничі основи освітніх змін, визначені Концепцією Нової української школи (НУШ), викладені у таких документах, як Закони України «Про освіту», «Про повну загальну середню освіту», а також нові Державні стандарти всіх рівнів освіти [64, с. 8].

Зокрема, сучасна українська школа спрямована на активне впровадження в освіту інновацій, у тому числі й засобами ІКТ. Стверджується, що широке впровадження засобів ІКТ у освітній процес створює додаткові можливості для розроблення та впровадження нових особистісно-орієнтованих освітніх технологій, диференціації освітнього процесу для якомога повнішого розвитку нахилів та здібностей дітей, навичок їх критичного мислення та навичок мислення високого рівня, задоволення їх запитів та потреб, розкриття творчого потенціалу вчителя і учнів [63, с. 109].

Окрім того, використання засобів ІКТ як засобів освітньої діяльності у процесі навчання різних навчальних предметів сприяє формуванню інформаційної культури учнів, що стає невід'ємною складовою загальної культури кожної людини та інформаційного суспільства в цілому. У той же час, цілеспрямоване навчання вчителів в системі післядипломної педагогічної освіти використанню ІКТ у освітньому процесі за допомогою спеціально розробленого інтегрованого курсу, побудованого на застосуванні інноваційних освітніх технологій, інтерактивних методик навчання та з конкретним практико орієнтованим результатом, дозволяє сформувати у вчителів навички та потреби ефективного використання ІКТ та сприяє формуванню у них інформаційної культури. Відтак, постійне та ефективне використання ІКТ у освітньому процесі (як з боку вчителів так і з боку учнів)

впливає на особистісні якості суб'єктів навчальної діяльності, їх життєві компетенції [62, с. 110].

Відтак, концепція НУШ передбачає запровадження ІКТ в освітній процес, яке має набути системності замість одноразових проєктів та охопити всі види діяльності. Тож, сучасна українська система освіти значно більш орієнтована на впровадження ІКТ у освітньому процесі.

Відповідно до Державного стандарту одним із основних завдань початкової школи є використання ІКТ у процесі вивчення більшості предметів, передбачених навчальним планом. Головним напрямом використання комп'ютерних засобів навчання є їхня органічна інтеграція в конкретні уроки. У цікавій, динамічній та ігровій формі діти молодшого шкільного віку опановують комп'ютерні інструменти й водночас удосконалюють свої знання з конкретних предметів, розвивають пам'ять, просторову уяву, логічне мислення та творчі здібності.

Розглянемо також досвід вчителів у використанні ІКТ у навчанні мовлення молодших школярів у сучасній школі. Станом на 2022–2023 рр. українські вчителі мають потужний досвід використання ІКТ у освітньому процесі, зокрема через пандемію коронавірусу та військові дії на території України – умови, які призвели до переходу освітнього процесу значною мірою у дистанційний формат.

Втім, попри активне використання засобів ІКТ, у науковому та педагогічному дискурсі на сьогодні відсутній систематизований підхід до цього питання. Вчителі часто спираються на власний досвід, будують процес формування мовленнєвих навичок учнів на уроках хаотично, що ослаблює результативність навчання. Аналіз передового педагогічного досвіду вчителів та його узагальнення, формування на основі такого аналізу та його результатів систематизованого підходу до використання ІКТ у процесі формування мовлення школярів є важливим питанням для сучасної української педагогіки [54, с. 56].

Одним із головних завдань, що стоїть перед учителем початкової школи, є розширення кругозору, поглиблення знань про навколишній світ, активізація розумової діяльності дітей, розвиток мовлення. Бурхливий розвиток нових інформаційних технологій та впровадження їх у нашій країні наклали відбиток на розвиток особистості сучасної дитини. Сьогодні у традиційну схему «вчитель – учень – підручник» вводиться нова ланка – комп'ютер, а в шкільну свідомість – комп'ютерне навчання. Однією з основних частин інформатизації освіти є використання інформаційних технологій у освітніх дисциплінах [63, с. 22].

Для початкової школи це зміна пріоритетів у розстановці цілей освіти: одним із результатів навчання й виховання у шкільництві першого щабля має стати готовність дітей до оволодіння сучасними комп'ютерними технологіями і здатність актуалізувати отриману з допомогою інформацію подальшої самоосвіти. Для реалізації цих цілей виникає необхідність застосування у практиці роботи вчителя початкових класів різних стратегій навчання молодших школярів та насамперед використання ІКТ у освітньому процесі. Використання ІКТ на різних уроках у початковій школі дозволяє [31, с. 93]:

- розвивати вміння учнів орієнтуватися в інформаційних потоках навколишнього світу;
- опанувати практичні способи роботи з інформацією;
- розвивати вміння, що дають змогу обмінюватися інформацією за допомогою сучасних технічних засобів.

Уроки з використанням комп'ютерних технологій дозволяють зробити їх цікавішими, продуманішими, мобільнішими. Використовується практично будь-який матеріал, немає необхідності готувати до уроку масу енциклопедій, репродукцій, аудіо-супроводу – все це вже заздалегідь готове та міститься на маленькому компакт-диску [54, с. 56].

Уроки з використанням ІКТ стали звичними для українських учнів, а для вчителів стали нормою роботи. Інформатика та ІКТ – це галузі знань, які йдуть

вперед стрімкими кроками і, щоб наздогнати їх, необхідно весь час навчатися. ІКТ – потужний педагогічний інструмент у руках вчителя, ним треба володіти та широко використовувати на своїх предметних уроках.

Організація освітнього процесу в початковій школі, перш за все, має сприяти активізації пізнавальної сфери учнів, успішному засвоєнню навчального матеріалу та сприяти психічному розвитку дитини. Отже, ІКТ має виконувати певну освітню функцію, допомогти дитині розібратися в потоці інформації, сприйняти її, запам'ятати, а не в жодному разі не підірвати здоров'я. ІКТ мають виступати як допоміжний елемент освітнього процесу, а не основний. Враховуючи психологічні особливості молодшого школяра, робота з використанням ІКТ має бути чітко продумана та дозована. Таким чином, застосування ІКТ на уроках має щадний характер. Плануючи урок (роботу), вчитель має ретельно продумувати, місце та спосіб використання ІКТ [28; 33, с. 215].

Інформатизація початкової освіти відбувається сьогодні в Україні за такими напрямками:

- використання ІКТ як дидактичного засобу навчання (створення дидактичних посібників, розробка та застосування готових комп'ютерних програм з різних предметів, тощо)
- проведення уроку з використанням ІКТ (застосування ІКТ на окремих етапах уроку, використання ІКТ для закріплення та контролю знань, організація групової та індивідуальної роботи, позакласної роботи та роботи з батьками) [31, с. 93].

Українськими учителями при застосуванні ІКТ на уроках використовується технологія проникнення, згідно якої застосування комп'ютера не є кінцевою метою навчання, а лише ефективним засобом формування мовленнєвих навичок учнів.

В цілому ж, використання ІКТ у початковій школі не лише дозволяють підвищити ефективність викладання, а й раціональніше використовувати час і

сили вчителя. Відповісти на питання про те, як саме ІКТ можуть допомогти сучасному вчителю у його роботі, можна наступним чином [5, с. 17]:

1. Підбір ілюстративного матеріалу до уроку та для оформлення стендів, класу (сканування, Інтернет; принтер, презентація).
2. Підбір додаткового пізнавального матеріалу для уроків з «Я досліджую світ», української мови, математики, літературного читання, для знайомства зі сценаріями свят та позакласних заходів.
3. Обмін досвідом, знайомство з періодикою, напрацювання інших педагогів.
4. Створення презентацій у програмі «Power Point» для підвищення ефективності уроку.

Викликати у дітей інтерес до вивчення мови дозволяють мультимедійні презентації, які успішно використовуються вчителями на уроках для ознайомлення з новим матеріалом, на уроках закріплення та узагальнення, так само, як і на інтегрованих уроках. При цьому для дитини комп'ютер виконує різні функції: вчителя, робочого інструменту, об'єкта навчання, ігрового середовища [38, с. 57; 45].

Нами було опитано 10 респондентів, це були вчителі початкових класів. Анкетування серед учителів показало, що 48 % вчителів майже не застосовують інформаційно-комунікативні технології для формування мовлення у молодших школярів, 37 % застосовують рідко, а 15 % застосовують постійно. Більшість опитуваних не застосовують інформаційно-комунікативні технології в освітньому процесі, що говорить про актуальність питання створення відповідних програм, підручників та курсів підготовки вчителів початкових класів. Із відповідей також помітно, що деякі респонденти не розрізняють сучасну класифікацію інформаційно-комунікативних технологій. На нашу думку, це зумовлено недостатньою розробленістю даного питання в науково-методичній літературі. Учителі не орієнтовані на впровадження інформаційно-комунікативних технологій в

освітній процес, так як не розуміють повноту їх використання в освіті, їх ефективність та вплив на подання певної інформації.

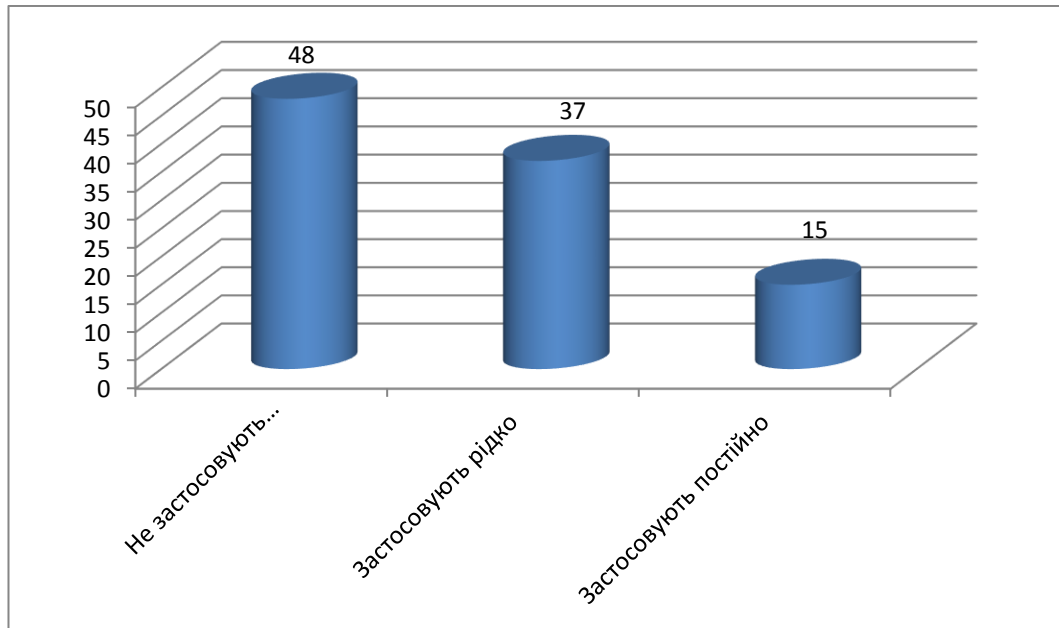

Рис. 1.2 Результати опитування вчителів початкових класів щодо застосування інформаційно-комунікативних технологій у освітньому процесі

При цьому недостатньо користуватися лише готовими електронними ресурсами. Вчителі прагнуть в короткі терміни створювати свої якісні електронні ресурси, що відповідають усім сучасним вимогам до виховно-освітнього процесу в школі. Презентації мають складатися з урахуванням вивченого матеріалу, здібностей конкретного класу та особливостей програми, до того ж використовуються малюнки, схеми, таблиці, заставки.

Наприклад, «Power Point» дає можливість створювати інтерактивні таблиці. Створені таблиці з рідної мови слугують практичним матеріалом до уроків. Ілюстрації, що супроводжують теоретичний матеріал, концентрують увагу кожного учня, сприяють глибшому засвоєнню знань та умінь. Приклади, наведені з кожної розглянутої теми, дають змогу закріпити отримані знання [39, с. 72].

У процесі роботи з електронними таблицями учні в ігровій формі навчаються працювати з опорними схемами, дізнаються про новий матеріал,

закріплюють раніше вивчений. Вчителі-філологи знають, що багато тем «розтягнуті» на кілька років навчання, тоді як створені засобами ІКТ таблиці дозволяють в різних класах актуалізувати знання з цієї теми та додати нові.

Варто відзначити, що ці матеріали вигідно відрізняються від паперових таблиць, плакатів, репродукцій, покупних чи виготовлених свого часу своїми руками, якими кожен педагог може поділитися з колегами, оскільки вони існують, здебільшого, в єдиному екземплярі. Натомість, ІКТ матеріали копіюються легко та миттєво.

Таким чином, практика використання інформаційно-комунікативних технологій у сучасних школах показує, що відповідні технології використовуються не систематично. Вимоги, що висувуються в освітніх програмах, не реалізуються у підручниках, а в державному стандарті не конкретизовано зміст навчання. У практиці сучасних вітчизняних шкіл формування мовлення, засобами інформаційно-комунікативних технологій, майже не здійснюється, вчителі застосовують їх лише фрагментарно, наголошуючи на тому, що недостатньо розробленою є методична основа формування мовлення засобами інформаційно-комунікативних технологій, тож важко реалізувати таку діяльність. Тому виникає необхідність у проведенні такої роботи на теоретичному та експериментальному рівнях.

Висновки до першого розділу

У ході дослідження з'ясовано, що мовлення є головним знаряддям людського спілкування. Мовлення є практичним використанням мовної системи та включає у себе різні види – зовнішнє та внутрішнє мовлення, монологічне та діалогічне мовлення, усне та письмове мовлення тощо.

Розвиток мовлення дитини починається вже з перших її днів життя і до початку навчання у школі досягає досить вагомого рівня. Втім, діти молодшої школи, зокрема – перших класів, ще не мають систематизованих знань про

мову та не володіють поняттями культури мовлення. Навчити цьому дітей і є одна з головних завдань початкової школи [30].

Одним із надзвичайно популярних та широко використовуваних в Україні на сьогоднішній день засобів навчання учнів мовлення є інформаційно-комунікативні технології – ІКТ. ІКТ – це упорядкована сукупність дій щодо застосування у освітньому процесі комп’ютерних та телекомунікаційних засобів (пошуку, доставки, передачі, зберігання, обробки та відображення інформації), спрямованих на формування та використання знань, умінь та навичок. Вони є важливою частиною процесу навчання мови та мовлення, що передбачає активне використання сучасних технічних засобів навчання у поєднанні зі застосуванням інноваційних форм та методів навчання, що дозволяють учням виявляти свою творчість, уміння швидко знаходити потрібну інформацію [32; 49].

Сучасна українська школа, засади якої прописані у концепції НУШ, передбачає активне залучення ІКТ до навчального процесу, у тому числі й на початковому рівні освіти. Сучасні освітні закони, законопроекти, державні стандарти затверджують курс української шкільної освіти на систематизацію використання ІКТ у процесі навчання, формування інформаційної компетентності як учнів, так і вчителів.

Відповідно до опитування учителів початкових класів у практиці сучасних вітчизняних шкіл формування мовлення, засобами інформаційно-комунікативних технологій, майже не здійснюється, вчителі застосовують їх лише фрагментарно, наголошуючи на тому, що недостатньо розробленою є методична основа формування мовлення засобами інформаційно-комунікативних технологій, тож важко реалізувати таку діяльність. Тому виникає необхідність у проведенні такої роботи на теоретичному та експериментальному рівнях.

Загалом же, інформаційно-комунікативні технології значною мірою сприяють формуванню різних компетенцій учнів, сприяють розвитку навичок

дослідницької діяльності, мотивують учнів до подальшого самостійного вивчення мови, несуть у собі вагомий педагогічний потенціал.

РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА РОЗВИТОК МОВЛЕННЯ В УЧНІВ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

2.1 Методика формування мовлення молодших школярів засобами інформаційно-комунікативних технологій

Звернемося до методичних аспектів застосування інформаційно-комунікативних технологій як засобу формування мовлення молодшого школяра. У ході формування різних мовленнєвих навичок учнів початкової школи у роботі застосовувались комп'ютерні ігри-тренажери, які є навчальними програмами з української мови. Завдяки таким тренажерам, учні отримали можливість заповнити відсутні знання за навчальною програмою і закріпити їх, виконуючи серію спеціально підібраних завдань.

Комп'ютерні програми для розвитку усного та письмового мовлення учнів зустрічаються досить рідко. Виняток становлять програми з біологічної зворотним зв'язком (БОС). Це обумовлює звернення вчителів до використання комп'ютерних програм на базі неспеціалізованих навчальних і розвиваючих комплексів. Однак, правильно підібрані комп'ютерні ігри-тренажери дозволяють значно підвищити ефективність процесу формування мовлення молодших школярів.

У цьому дослідженні використані такі комп'ютерні ігри-тренажери для розвитку мовлення учнів:

Програмний модуль «Сімейний наставник», призначений для організації діагностичного і корекційного тестування, візуального контролю за засвоєнням навчального матеріалу, видачі дитині індивідуальних рекомендації щодо усунення прогалин у знаннях.

Програма «Ігри для Тигри» призначена для корекції загального недорозвинення мови в дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного

віку. Ця програма дозволяє ефективно організувати індивідуальну та групову роботу з дітьми. Вирішення навчальних і корекційних завдань за допомогою програми «Ігри для Тигри» вбудовується в систему загальної навчальної роботи відповідно до індивідуальних можливостей і потреб дітей.

Кожне заняття є комплексним, тобто являє собою оптимальну комбінацію традиційних і комп'ютерних засобів навчання. Робота з використанням комп'ютерної програми проводиться з опорою на зорове сприйняття і контроль над результатами діяльності користувача. У деяких вправах, що викликають труднощі, передбачена можливість додаткової опори на слух. Таким чином, активізуються компенсаторні механізми, що дозволяють сформувати стійкі візуально-кінестетичні умовно-рефлекторні зв'язки центральної нервової системи.

У програмі «Ігри для Тигри» є понад 50 вправ, об'єднаних в чотири тематичні блоки, що представляють основні напрямки формування мовленнєвих навичок: фонематика, просодика, лексика і звуковимова.

Мультимедійний проєкт «Розвиток мови. Вчимося говорити правильно» є набором завдань для розвитку звукової сторони мови. На диску є також розділ «Розвиток зв'язного мовлення», де учню пропонується алгоритм створення описового оповідання і розповіді за серією картинок. В легкій, веселій та ненав'язливій формі ця програма навчає дитину вірно орієнтуватися у звуках навколишнього світу, правильно говорити і уважно слухати. Запропоновані завдання спрямовані на розширення кругозору, збільшення словникового запасу, розвиток логічного мислення, зорової та слухової пам'яті, кмітливості.

Основний акцент у застосуванні ІКТ в процесі формування мовленнєвих навичок учнів робиться на мультимедійну продукцію. Мультимедіа – це представлення об'єктів і процесів не традиційним текстовим описом, а за допомогою фото, відео, графіки, анімації, звуку. Мультимедійні технології можуть бути використані:

1. Для позначення теми
2. Як супровід пояснення вчителя.
3. Для організації хвилинок, відпочинку та релаксації
4. Для відстеження динаміки розвитку учнів
5. Для створення електронних каталогів та баз даних.

Презентації дозволяють використовувати двопівкульний підхід у навчанні, коли словесні методи поєднуються із зоровими. Кожен слайд несе велике смислове та образне навантаження, що дозволяє задіяти праву півкулю, більш розвинену у дітей з мовленнєвими проблемами.

Окрім навчальних комп'ютерних ігор на уроках розвитку зв'язного мовлення учнів застосовувалися також «Power Point» презентації. При складанні описових розповідей використовувалися опорні картинки. Послідовно змінювані ілюстрації чи схеми є наочним планом для переказу чи заучування віршів. Дуже зручно використовувати електронний варіант як сюжетних картинок, так і репродукцій картин відомих художників для складання оповідань [20].

Також на базі мультимедійних презентацій використовувалися різні ігри для розвитку зв'язного мовлення. Такі як:

«*Розкажи казку*». На екрані з'являється фрагмент із казки, а діти повинні відгадати, що це за казка та відтворити невеликий фрагмент із неї.

«*Впізнай казку*». Діти за невеликими фрагментами з казок, що зображені на картинках, відгадують казки.

«*Знайди героя казки*». На екрані з'являється картинка, на якій захований герой. Діти повинні здогадатися, якого героя не вистачає на цій картинці. Після того, як вони відгадають, на порожньому місці з'являється герой.

Частиною освітнього процесу з використанням елементів ІКТ також є використання фізкультхвилинки. З метою профілактики зорової втоми дітей після роботи на персональних комп'ютерах рекомендується проводити комплекс вправ для очей, які виконуються сидячи або стоячи, відвернувшись

від екрану, включаючи ритмічне дихання, з максимальною амплітудою рухів очей. Для більшої привабливості їх можна проводити в ігровій формі.

Варто також розглянути одну з особливостей комп'ютерної технології – універсальність комп'ютерної техніки, як засобу навчання з широкими демонстраційними можливостями, на прикладі написання оповідань по картинці. Це завдання можна виконати трьома способами:

1) на екран виводяться 3–4 картинки, що є пов'язаним оповіданням (1 – початок, 2 – продовження, 3 – кінець). Діти просто описують події, зображені на картинках. Кожна картина виступає як чергова частина тексту.

2) учням пропонується лише одна картинка. Учитель ставить питання: «Що це було? Що може бути згодом?». Після висловлювання пропонується справжня історія та на екран виводяться всі картинки.

3) учитель показує на екрані картинки, які йдуть одна за одною не за сюжетом, а в переплутаній послідовності. Ці картинки діти повинні розташувати по порядку, а потім скласти зв'язну розповідь. Це найскладніший варіант роботи, що передбачає наявність у дитини певною мірою сформованого логічного мислення.

У цій роботі з учнями розширюються уявлення про навколишній світ, збагачується словниковий запас слів. Дошкільнята більш логічно та послідовно викладають свої думки, глибше розуміють значення слів. Також за допомогою ІКТ формується вміння передавати свої враження, наприклад від прослуханої музичної композиції, від переглянутої картини або ілюстрації. Використання прийомів з ІКТ дозволяє поетапно спонукати молодшого школяра виявляти більший інтерес до віршів, загадок, казок. Бачачи на екрані яскраву картинку зі скоромовкою, дитина всіляко намагається повторити скоромовку, а це тільки покращує апарат артикуляції, сприяє чітко вираженій вимові слів, правильній побудові речень тощо.

Згідно з розробленою методикою формування мовлення молодших школярів засобами інформаційно-комунікативних технологій здійснювалося

поетапно, що передбачало *мотиваційний, теоретичний, діяльнісний, творчий етапи*. Кожен етап формування мовлення молодших школярів передбачав систематичне та планомірне використання різноманітних засобів та способів проведення навчальних занять, відповідно до поставленої мети.

На кожному із етапів освітній процес у школі здійснювався за принципом поєднання як інноваційних, так і традиційних технологій. Для досягнення високого результату засвоєння знань використовувалися різнопланові практичні завдання, спрямовані на формування мовлення. Нижче подано приклади таких завдань.

Мотиваційний етап включає в себе допомогу учням у прийнятті та розумінні мети діяльності, забезпечення чіткого уявлення учнями результату діяльності, організацію корисних для них ресурсів (інформації, вмінь і навичок) і способів розвитку комунікативних навичок з використанням медіатехнологій. Створювати ситуації успіху та психологічної підтримки у спілкуванні.

1. Подивіться мультфільми та відеофільми про винахід телефону. Потім обговоріть значення цього винаходу.

2. Організувати учителем перегляд діафільмів через проєктор. Учні розподілити ролі для озвучування. Основне завдання – залучити молодших школярів до звукового супроводу зображень (слайдів) і попрацювати над управлінням власною інтонацією для передавання певної інформації. Крім того, текст може бути написаний на кадрах (слайдах) або складений самими дітьми.

3. Запропонувати молодшим школярам прослухати кілька звуків і вгадати їхній зміст. Після того як вони вгадали звуки, можна спроектувати кожну з ідей розповіді на екран. Учні можуть проаналізувати, які зорові образи вони уявляли собі, слухаючи звук, і познайомитися з новими предметами, істотами та явищами [21].

Теоретичний етап включав у себе формування у дітей молодшого шкільного віку позитивного ставлення до навчання, знань і вмінь, що сприяють розвитку комунікативних навичок за допомогою медіатехнологій.

1. Розрізнені слова (сховався, край, в, трава, зелений, дорога, кульбаба) збираються до купи і будуються речення. У цій вправі діти встановлюють порядок слів у реченнях і з'єднують слова за допомогою закінчень, прийменників і сполучників.

2. Розділіть перетворене речення, надруковане без великих літер і крапок, на окремі речення (був чудовий весняний ранок у небі літали птахи над річкою піднімалося велике червоне сонце вода в річці диміла). Виконуючи цю вправу, діти вчаться правильно писати речення.

3. Поступово розширюйте речення, ставлячи запитання вітер дув (який?), діти пішли (куди?), вони почули (що?). Такі завдання дає змогу учням побачити, як речення втрачають свою виразність, і зрозуміти, наскільки далеко можна зайти в скороченні речень.

Діяльнісний етап передбачав набуття практичних навичок використання медіаосвітніх технологій у освітньому процесі. Для досягнення високого рівня оволодіння навичками використовувалися різні практичні завдання:

1. Учитель просить учнів розглянути картинки із зображенням пристроїв зберігання даних і носіїв інформації (можна вивісити їх на дошку, показати на проекторі або роздати невеликі картки). Спочатку варто перевірити, чи знають учні ці пристрої, і пояснити, якщо щось незрозуміло. Потім дати дітям можливість обговорити їх.

2. На початку уроку учням необхідно надати кілька підручників, зошитів із друкованою основою, художню книгу тощо. Далі запропонувати молодшим школярам здійснити віртуальну екскурсію. Для цього стане в пригоді цікавий фільм (наприклад, «Як створюється книга»). Під час перегляду фільму (анімації) потрібно робити «стоп-кадри» та обговорити почуте й побачене.

3. Розділити учнів на групи. Кожна група обирає картку, на якій зображено певний жанр дитячої літератури. Завдання: за певний час (2-3 хвилини) створити коротку рекламу обраного жанру дитячої літератури, щоб залучити до свого клубу інших любителів книжок. Якщо учням важко виконати це завдання самостійно, їм варто роздати картки із додатковою інформацією.

Творчий етап допоміг молодшим школярам сформувати рефлексивне ставлення до своєї роботи та конструктивно покращити свої медіауміння та мовленнєві навички.

1. Складання продовження до улюбленого мультфільму.

2. Бесіда (робота в парах, робота в групах) за допомогою месенджерів на задану тему:

- Ким я мрію стати і чому?
- Мою планету в майбутньому я бачу такою:...
- Мені в житті щастить, тому що ...
- Моє улюблене свято.

3. Запропонувати учням послухати музику, намалювати на папері малюнок та розповісти про свій настрій, що відображає настрій дитини, викликаний музикою. Розвивати мислення, уяву та почуття за допомогою художніх образів. Розвивати інтуїцію, уяву, фантазію, почуття, мовлення та відчуття.

У процесі виконання завдань в учнів формується розуміння важливості звуку для сприйняття світу, розвивається здатність аналізувати звуки, що оточують їх упродовж дня, та аналізувати музику на елементарному рівні.

Перед розробленням комплексу потрібно вирішити, у рамках якої теми використовуватимуться інформаційно-комунікативні технології на уроці. Також нами було складено список основних методів та прийомів, які використовуються на уроці української мови у молодших класах:

1. Метод мовного аналізу. Цей метод включає такі прийоми, як звукобуквенний аналіз, орфографічне пояснення, фонетичний розбір, а також промовляння вголос.

2. Метод зорового та кінестезичного запам'ятовування. Сюди входять такі прийоми: зоровий контакт, списування з виконанням різних завдань, робота зі словником, застосування різних наочних матеріалів (таблиць, плакатів), підкреслення орфограм у зошитах і на дошці тощо.

3. Метод зіставлення тематичних груп слів, які потрібно вивчити, і однокореневих слів.

4. Метод зіставлення зорового і слухового складу досліджуваних слів. У цю групу прийомів входить диктант, спрямований на сприйняття слова на слух, визначення його звукобуквенного складу, і запис слова.

5. Робота з використанням цікавого матеріалу. Використання важких для запам'ятовування слів під час вирішення кросвордів, складанні загадок, віршів, під час проведення конкурсів, змагань і вікторин, та під час інших видів ігрової діяльності.

Що не менш важливо, при підготовці до занять зі зв'язного мовлення, комп'ютер дає можливість суттєво заощадити час на пошук інформації, ілюстративного матеріалу, варіантів завдань.

Розвиток зв'язного мовлення дуже ефективно здійснюється через таку форму роботи, як складання оповідань з картинок на інтерактивній дошці або у презентації. Яскраві картинки на екрані активізують прагнення дітей до імпровізації, внаслідок чого учні навчилися складати короткі сюжетні оповідання, спираючися на наочно представлену ситуацію. Звідси, діти почали використовувати у своєму мовленні речення різної структури.

Особливо важливими є, на наш погляд, презентації для розвитку і збагачення словника, формування лексико-граматичних засобів мови, розвитку словника. Для формування вимови, розвитку апарату артикуляції, мовного дихання, ознайомлення дітей з фольклором використовується

методику розучування скоромовок в ігровій формі, за допомогою комп'ютера [13].

Усвідомлюючи, як важливо спонукати дітей не лише бачити те, що зображено на картинці, а й уявити попередні та наступні події, використовуються тексти невеликих казок із різними сюжетами у цікавій мультимедійній формі. Таким чином, учнями було набуто досвіду зі складання казок-імпровізацій, сюжети яких втілилися у гри-драматизації. Навчання із застосуванням інтерактивних комплексів стає якіснішим і продуктивним, коли дитина самостійно виконує завдання біля інтерактивної дошки, інші діти перевіряють і оцінюють правильність виконання завдання, аргументуючи власну точку зору.

Прикладом електронних дидактичних ігор, які використовуються у процесі розвитку мови у молодших школярів, може слугувати гра «Назви тварину» (вправа полягає в утворенні назв дитинчат диких і домашніх тварин у називному та родовому відмінках множини), «Вгадай слово за картинкою» (розвиток зорової пам'яті, закріплення правильної вимови слів), «Скажи навпаки» (закріплення вміння підбирати слова, протилежні за змістом), «Кого можна побачити?» (формування вміння утворювати форми знахідного відмінка множини одухотворених іменників, що збігаються з родовим), гра «Хто в будиночку живе?» (вправа з пояснення значення слів), гра «Назви одним словом» (вправа з утворення складних слів) (див. дод. А).

Позитивний відгук викликає у дітей ігри серії «Маленький Геній», зміст цієї продукції включає різноманітний спектр тренувальних вправ у формі гри, які дозволяють розширити та закріпити у школярів навички словотвору, граматично правильного зв'язного мовлення. Наприклад, вправа «Покажи та назви», «Зберемо іграшку» спрямовані на закріплення та використання прийменників. «Види транспорту», «Кому що потрібно для роботи?» передбачають формування граматично правильної мови.

Робота з інтерактивною дошкою або мультимедійною презентацією допомагає об'єднати величезну кількість демонстраційного та роздавального матеріалу, що перетворює заняття з розвитку мовлення на захоплюючу гру. Діти завжди чекають з нетерпінням такі ігри й у емоційному настрої вони самі собою вимовляють слова, причому вимова стає більш виразною. Використання в педагогічній роботі комп'ютерних ігор дозволяє подивитися на свою роботу з нових позицій, переосмислити методичні прийоми, збагатити себе новими знаннями і вміннями. Щодня проводиться спільна діяльність із учнями за допомогою ІКТ [2].

Таким чином, застосування інформаційно-комунікативних технологій у освітньому процесі початкової школи надає вчителю можливість урізноманітнювати форми подання інформації; використовувати комп'ютерні програми, що включають різноманітний набір вправ методики формування мовлення засобами інформаційно-комунікативних технологій, що передбачає мотиваційний, теоретичний, діяльнісний, творчий етапи. Вони дають можливість активізувати навчальну діяльність учнів, посилювати їх самостійну роботу; розвивати комунікативні уміння та критичне мислення учнів.

2.2. Організація емпіричного дослідження та аналіз отриманих даних

Перш ніж описувати особливості організації емпіричного дослідження, необхідно уточнити, які пізнавальні універсальні навчальні дії ми формуватимемо в учнів. Розроблений комплекс призначений для учнів 2-го класу. На наш погляд, у цьому віці необхідно формувати такі загальнонавчальні універсальні дії, як:

- пошук та виділення необхідної інформації;

– усвідомлена та довільна побудова мовленнєвого висловлювання в усній формі [14].

До переліку універсальних навчальних дій, на формування яких буде спрямовано комплекс завдань, входять і логічні універсальні дії:

- аналіз об'єктів із метою виділення ознак;
- синтез – складання цілого з елементів;
- класифікація об'єктів.

Відповідно до завдань експерименту, визначено низку мовленнєвих умінь, якими мають оволодіти учні другого класу:

- уміння ставити запитання, передбачення, уточнення, відстоювати власну позицію;
- уміння констатувати, виражати погодження;
- уміння заперечувати, висловлювати відмову, непогодження;
- уміння спонукати до дії, висловлювати прохання, пропозицію, побажання [15].

До зазначених вище умінь також можна додати основні ознаки комунікативного мовлення: логічність, виразність, чистота, точність, образність, доступність, доцільність.

Для визначення рівнів сформованості мовлення нами було розроблено методику формування мовлення молодших школярів засобами інформаційно-комунікативних технологій, спостереження, опитування та завдання методики дали змогу визначити реальний стан зазначених умінь. Констатувальний етап експерименту показав, що сформованість мовлення засобами інформаційно-комунікативних технологій не знаходиться на належному рівні.

Із метою перевірки ефективності використання інформаційно-комунікативних технологій на уроках української мови в початковій школі нами була проведена дослідно-експериментальна робота, що включає три етапи:

1. Констатувальний етап присвячено проведенню діагностики початкового рівня знань молодших школярів.

2. На формувальному етапі проведено роботу з використанням інформаційно-комунікативних технологій.

3. Контрольний етап присвячений проведенню повторної діагностики рівня знань учнів з метою оцінки ефективності використання інформаційно-комунікативних технологій.

У якості методів дослідження нами були обрані такі методики:

Діагностувальна робота, що включає такі завдання:

Завдання № 1. Вміння ділити слово на склади.

Розділили слово «вчителька» на склади.

Зразок правильної відповіді: «Вчи-тель-ка»

Критерії оцінювання:

1 бал – правильно розділене слово;

0 балів – слово розділене неправильно.

Завдання № 2. Вміння ділити слова на тематичні групи (вміння класифікувати об'єкти та поняття за певними властивостями)

Розділи ці слова на групи. Підпиши групи:

Січень, горобець, заєць, сорока, лютий, ворона, ведмідь, квітень, мавпа, снігур, грудень, лисиця.

Критерії оцінювання:

2 бали – правильно підписані групи та правильно розділені слова на групи;

1 бал – правильно розділені слова на групи, але не підписані групи чи не правильно підписані;

0 балів – не правильно виконане завдання / учень не приступив до завдання.

Завдання № 3. Вміння проводити звукобуквенний аналіз слова (уміння аналізувати).

Проведи звукобуквенний аналіз слова народ

Зразок правильної відповіді:

Народ – 2 склади

Н – [н] – приголосний, дзвінкий, твердий.

А – [а] – голосний, ненаголошений.

Р – [р] – приголосний, дзвінкий, твердий.

О – [о] – голосний, ударний.

Д – [т] – приголосний, глухий, твердий.

5 букв, 5 звуків.

Критерії оцінювання:

2 бали – слово розібране правильно;

1 бал – припустилися 1–2 помилок;

0 балів – допущено більше 2 помилок / завдання не виконано.

Завдання № 4. *Вміння замінювати вираз однокорінним словом.*

Заміни вираз одним словом.

Зроблений з берези –

Березовий ліс –

Гриб, який росте під березою –

Зразок правильної відповіді:

Зроблений з берези – березовий

Березовий ліс – березняк

Гриб, що росте під березою – підберезник

Критерії оцінювання:

2 бали – правильно написав однокорінні слова;

1 бал – припустився однієї помилки;

0 балів – припустився 2 і більше помилок.

Завдання № 5. *Уміння знаходити відмінності у вимові та написанні*

(уміння аналізувати).

Прочитай транскрипції. Запиши слова цього завдання літерами.

[й'а́года] –

[й'а́блуко] –

[сини́ц`а] –

[украї́на] –

Зразок правильної відповіді:

[й'а́года] – ягода

[й'а́блуко] – яблуко

[сини́ц`а] – синиця

[украї́на] – Україна

Критерії оцінювання:

2 бали – виконав все правильно;

1 бал – виконав 2 вірно;

0 балів – виконав правильно менше 2 / не приступив до завдання.

Завдання № 6. *Вміння працювати з орфографічним словником (уміння шукати та виділяти необхідну інформацію).*

Випиши зі словничка всі слова, що відповідають на запитання ХТО?

Зразок правильної відповіді:

Горобець, ворона, дівчинка, черговий, заєць, корова, лисиця, жаба, ведмідь, народ, мавпа, батько, півень, робітник, хлопці, снігур, собака, сорока, товариш, учень, учениця, вчитель, вчителька.

Критерії оцінювання:

2 бали – всі слова виписані правильно;

1 бал – пропустив три слова;

0 балів – пропустив більше трьох слів / записав слова, що відповідають на запитання ЩО?

Завдання № 7. *Складання короткої розповіді з опорою.*

Склади розповідь про свою маму або іншу рідну тобі людину, називаючи її різними лагідними іменами, наприклад:

Мама, мамуся, мати, матуся, матінка, мамусенька, матусенька, неня, ненька, ненечка.

Критерії оцінювання:

2 бали – розлога та правильна, зв'язна розповідь;

1 бал – розповідь має помилки або недостатньо змістовна;

0 бали – учень не справився із завданням.

Підрахунок загального балу:

11–10 балів – високий рівень знань;

7–9 балів – середній рівень знань;

менше 7 балів – низький рівень знань.

Аналіз результатів констатувального етапу експерименту дав можливість виділити рівні сформованості мовлення учнів другого класу: достатній, середній, низький. Як можемо відзначити із наведених нижче даних (рис. 2.1) сформованість мовлення засобами інформаційно-комунікативних технологій учнів другого класу експериментального і контрольного класів майже на однаковому рівні.

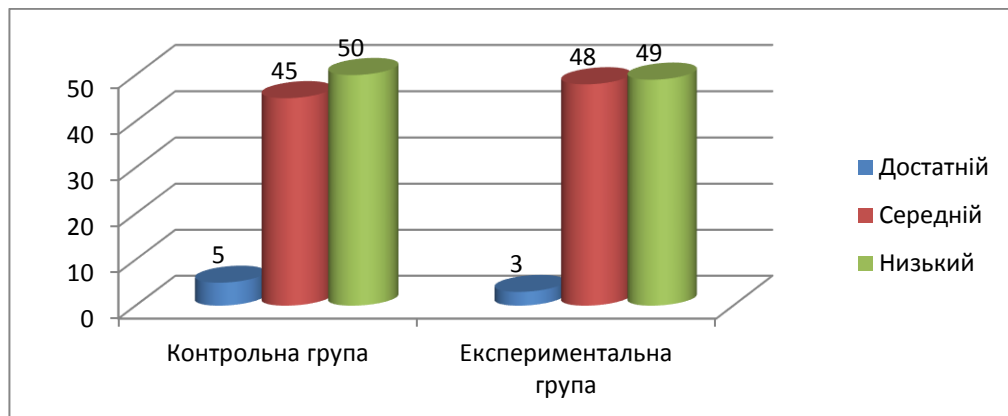

Рис. 2.1 Рівні сформованості мовлення учнів другого класу (констатувальний експеримент)

Таким чином, на сучасному етапі процес розвитку мовлення учнів другого класу характеризується низкою недоліків, що зумовило потребу розробити та впровадити ефективну експериментальну методику формування

мовлення молодших школярів засобами інформаційно-комунікативних технологій.

Важливим елементом експериментальної методики формування мовлення молодших школярів засобами інформаційно-комунікативних технологій стали різнопланові вправи. В основу експериментальної методики нами було покладено репродуктивні, продуктивні, творчі вправи. Ураховуючи вікові особливості молодших школярів використовувалися елементи казок, ситуативні, ігрові і мовленнєві вправи та завдання [8].

З метою визначення ефективності методики формування мовлення молодших школярів засобами інформаційно-комунікативних технологій було проведено констатувальний експеримент, у якому брали участь учні і контрольної, і експериментальної груп.

Учням пропонувалися завдання теоретико-практичного характеру, подібні до тих, що учнів виконували під час констатуючих зрізів. Ці завдання мали на меті з'ясувати рівень комунікативних умінь учнів другого класу. Учні контрольної та експериментальної груп виконували аналогічні завдання, що дало можливість порівняти результати експериментального навчання.

Перевірка ефективності експериментальної методики показала, в учнів експериментальної групи значно вищий рівень сформованості мовлення. Результативність методики формування мовлення молодших школярів засобами інформаційно-комунікативних технологій проілюстровано на рисунку 2.2.

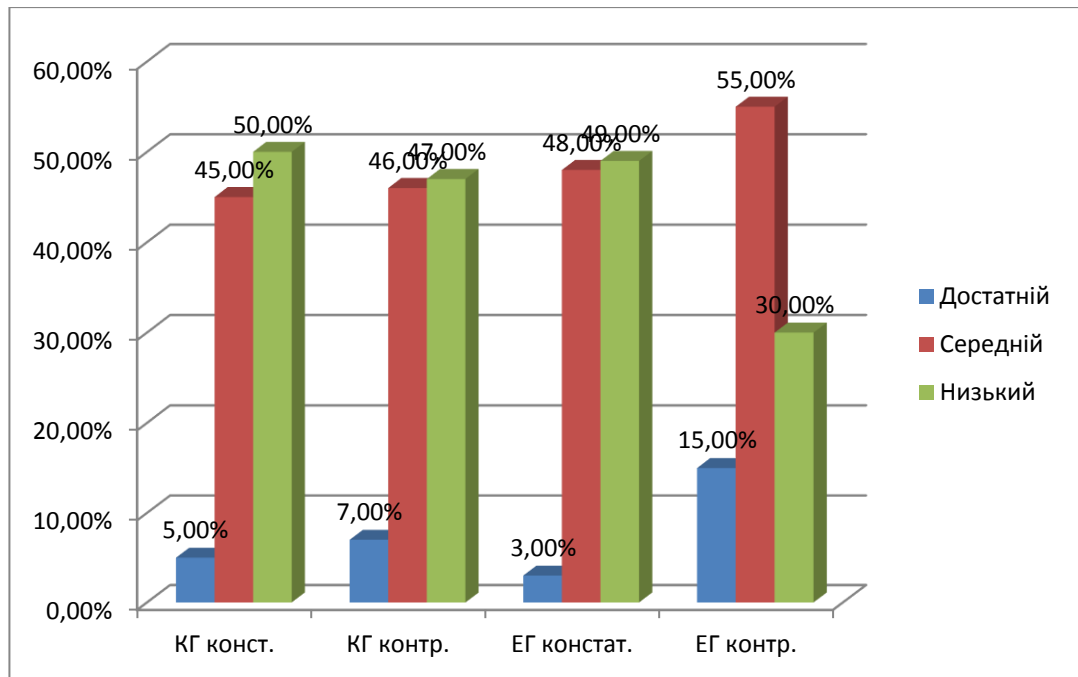

Рис. 2.2 Рівні розвитку мовлення учнів другого класу (контрольний експеримент)

Можемо стверджувати, що після проведення формувального етапу педагогічного експерименту відбулися позитивні зрушення в показниках кожного із рівнів сформованості мовлення молодших школярів засобами інформаційно-комунікативних технологій. Отримані результати на цьому етапі педагогічного експерименту відображають незначну зміну (у контрольній групі) та суттєве покращення (в експериментальній групі) за всіма виділеними показниками до початку експерименту та після його завершення.

Рівні розвитку мовлення учнів другого класу засобами інформаційно-комунікативних технологій засвідчує ефективність застосування розробленої методики, оскільки в експериментальній групі спостерігається значне підвищення достатнього та зменшення низького рівнів, тоді як у контрольній групі відбулися незначні зміни, що пояснюються природним впливом.

На формувальному етапі дослідження нами було складено та проведено комплекс завдань з використанням інформаційно-комунікативних технологій, які були включені в уроки з різних тем. На формувальному етапі дослідної

роботи було помічено, що при включенні таких завдань в урок діти були зацікавлені та із задоволенням виконували їх.

Далі переходимо до перевірки ефективності запропонованих ІКТ технологій для розвитку мовлення молодших школярів. На контрольному етапі дослідження нами було проведено повторну діагностику. Завдання діагностичної роботи, проведеної на контрольному етапі, наведено нижче.

Завдання № 1. Вміння ділити слово на склади.

Розділили слово «матуся» на склади.

Зразок правильної відповіді: «ма-ту-ся»

Критерії оцінювання:

1 бал – вірно розділене слово

0 балів – слово розділене неправильно.

Завдання № 2. Вміння ділити слова на тематичні групи (вміння класифікувати об'єкти та поняття за певними властивостями)

Розділи ці слова на групи. Підпиши групи:

Капуста, береза, малина, морква, тарілка, щавель, осика, склянка, суниця, яблуна.

Критерії оцінювання:

2 бали – правильно підписані групи та правильно розділені слова на групи;

1 бал – правильно розділені слова на групи, але не підписані групи чи не правильно підписані;

0 балів – неправильно виконане завдання / учень не приступив до завдання.

Завдання № 3. Вміння проводити звукобуквенний аналіз слова (уміння аналізувати).

Проведи звукобуквенний аналіз слова «народ».

Зразок правильної відповіді:

Народ – 2 склади

Н – [н] – приголосний, дзвінкий, твердий.

А – [а] – голосний, ненаголошений.

Р – [р] – приголосний, дзвінкий, твердий.

О – [о] – голосний, ударний.

Д – [т] – приголосний, глухий, твердий.

5 букв, 5 звуків.

Критерії оцінювання:

2 бали – слово розібране правильно;

1 бал – припустилися 1–2 помилок;

0 балів – допущено більше 2 помилок / завдання не виконано.

Завдання № 4. *Вміння замінювати вираз однокорінним словом.*

Заміни вираз одним словом.

Маленька ягода –

Зроблений із ягоди –

Місце, де росте багато ягід –

Зразок правильної відповіді:

Маленька ягода – ягідка

Зроблений із ягоди – ягідний

Місце, де росте багато ягід – ягідник

Критерії оцінювання:

2 бали – вірно написав однокорінні слова;

1 бал – припустився однієї помилки;

0 балів – припустився 2 і більше помилок.

Завдання № 5. *Уміння знаходити відмінності у вимові та написанні*

(уміння аналізувати).

Прочитай транскрипції. Запиши слова цього завдання літерами.

[с'ічен`] –

[об'ід] –

[м'іс`ац`] –

[з'а́йеіц`] –

Зразок правильної відповіді:

[с'і́чен`] – січень

[о́б'ід] – обід

[м'і́с`ац`] – місяць

[з'а́йеіц`] – заєць

Критерії оцінювання:

2 бали – виконав все правильно;

1 бал – виконав 2 вірно;

0 балів – виконав правильно менше 2 / не приступив до завдання.

Завдання № 6. *Вміння працювати з орфографічним словником (уміння шукати та виділяти необхідну інформацію).*

Випиши зі словничка всі слова, що відповідають на запитання ХТО?

Зразок правильної відповіді:

Горобець, ворона, дівчинка, черговий, заєць, корова, лисиця, жаба, ведмідь, народ, мавпа, батько, півень, робітник, хлопці, снігур, собака, сорока, товариш, учень, учениця, вчитель, вчителька.

Критерії оцінювання:

2 бали – всі слова виписані правильно;

1 бал – пропустив три слова;

0 балів – пропустив більше трьох слів / записав слова, що відповідають на запитання ЩО?

Завдання № 7. *Склади коротеньку розповідь з даними словами:*

Бджола, жало, жалити, квітка, прийшла, жаль, журитися, осінь.

Критерії оцінювання:

2 бали – розлога та правильна, зв'язна розповідь;

1 бал – розповідь має помилки або недостатньо змістовна;

0 бали – учень не справився із завданням.

Підрахунок загального балу:

11–10 балів – високий рівень знань;

7–9 балів – середній рівень знань;

менше 7 балів – низький рівень знань.

Учні зазначають, що введення елементів ІКТ у освітній процес допомогло їм значно зрости у сфері прагнення до знань. Вони відчули справжнє задоволення від процесу навчання та мовлення. Це означає, що використання інформаційно-комунікативних технологій у рамках освітнього процесу дійсно формує пізнавальний інтерес молодших школярів до предмета, що вивчається, робить процес формування мовлення молодшого школяра ефективнішим та цікавішим для учнів.

Необхідно зробити так, щоб складний процес пізнання став цікавим, важливим і цінним для учнів. Саме для цього чудово підходять інформаційно-комунікативні технології. Їх використання на уроках української мови здатне в ігровій, наочній формі закріплювати отримані теоретичні знання, що сприяє їхньому кращому засвоєнню, вдосконаленню та поглибленню. Ігровий процес дозволяє учням розкритися, що забезпечує формування довірчих відносин, сприяє розвитку комунікації та позитивно впливає на навчальну мотивацію.

Можемо дійти висновку щодо ефективності методики формування мовлення молодших школярів засобами інформаційно-комунікативних технологій.

2.3 Переваги та недоліки застосування інформаційно-комунікативних технологій

Залучаючи ІКТ до процесу формування мовлення молодших школярів, важливо пам'ятати про позитивні та негативні сторони використання таких технологій у навчанні. Це допоможе вчителю мінімізувати недоліки цієї технології та якомога ефективніше використати її переваги.

З одного боку, ІКТ як засіб навчання, мають певні недоліки, пов'язані з надмірною комп'ютеризацією як навчального процесу, так і дозвілля дітей у сучасному світі. Так, саме ускладнення науково-технічного прогресу часто спричиняє труднощі дітей у опануванні зв'язним письмовим та усним мовленням та навіть дефекти мовлення.

На сьогодні з'явилося більше комп'ютерів, мобільних телефонів, телевізорів та іншої допоміжної техніки, став доступнішим Інтернет. Відповідно це змінило і форми спілкування, хоча потреби в спілкуванні збереглися на тому ж рівні. Усе менше сучасні діти розмовляють і граються у дворі, в компаніях, більше часу взаємодіють з комп'ютером, спілкуються через інтернет. Менше розмовляють, дивлячись на людину, очі в очі, більше за телефоном. Менше спілкування за допомогою звуку і більше – за допомогою букви. Це обумовлює труднощі дітей в оволодінні навичками мовлення, тому важливо, щоб на уроці комп'ютер виконував лише роль допоміжного засобу навчання, але не заміняв взаємодію учнів з учителем, комунікацію у класі.

Систематичне застосування інформаційно-комунікативних технологій на практиці допомогло і учням, і вчителям повною мірою усвідомити переваги використання ІКТ в освітньому процесі.

Молодші школярі отримують можливість підвищити мотивацію та інтерес до навчання, розвинути самостійність і творчі здібності, краще зрозуміти суть матеріалу, що вивчається, розвинути уміння практичного застосування ІКТ, заявити про себе через створення наукових проєктів і презентацій, познайомитися з новітніми технологіями та передовими науковими результатами, а також розвинути ключові компетентності.

Учителі володіють здатністю ефективно контролювати знання, уміння та навички учнів; економно використовувати навчальний час; коригувати процес навчання, забезпечуючи зворотний зв'язок з учнями; розширювати та комбінувати види роботи з учнями; створювати умови для індивідуального та диференційованого підходів.

На наш погляд, практичні аспекти використання ІКТ під час підготовки та проведення уроків у початкових класах із урахуванням місця їх застосування, ролі та основних напрямів полягають у таких аспектах: на *етапі мотивації навчальної діяльності* – відеофрагменти, добір ілюстрацій, творчі запитання; на *етапі актуалізації опорних знань* – ілюстровані логічні ряди, підібрані слайди із запитаннями чи текстами, ілюстрації з помилками [42].

Перевага використання ІКТ полягає в тому, що учням не доводиться чекати на наступне запитання, вони вчаться у своєму темпі, оптимізуючи процес і створюючи умови для їхнього самовираження. На *етапі вивчення нового матеріалу* використання фонограм, електронних вчителів, відеофрагментів, флеш-анімації, інтерактивних моделей, структурованих схем, переваги – наочність, логічність і зв'язність, важливі ілюстрації, можливість використання динамічних моделей, можливість зазирнути в мікросвіт, впізнаваність матеріалу та полегшення засвоєння [55].

До переваг можемо також віднести те, що молодші школярі можуть навчатися у своєму темпі, не чекаючи на наступне запитання, що створює атмосферу зацікавленості та бажання дізнаватися про нове й оптимізує процес.

Є також і труднощі, з якими стикаємося під час впровадження інформаційно-комунікативних технологій, зокрема: комп'ютерне обладнання в класі було недостатнім, і не всі мали час користуватися комп'ютером; не всі учні мали доступ до домашнього комп'ютера; не всі мають вдома комп'ютери.

Незважаючи на активне впровадження ІКТ у освітній процес сучасних освітніх організацій, деякі дослідники виявляють недоліки застосування ІКТ [10]:

- не всі школи мають достатній рівень комп'ютерної оснащеності, а також немає електронних версій деяких навчально-методичних комплексів;
- підготовка до занять із застосуванням ІКТ, підбір навчального матеріалу та створення відповідних ресурсів може тривати тривалий час, а також вимагати наявності ІКТ компетентності викладача;

- існує небезпека придушення міжособистісного спілкування при перевантаженні уроку ІКТ та нехтування іншими формами організації навчальної діяльності;
- посилення соціальної нерівності при організації домашньої роботи із застосуванням ІКТ (якщо відсутня можливість підготовки учня до уроку в класі в школі);
- ризик отримання недостовірної інформації з Інтернету.

Крім того, дослідники зазначають, що постійне використання інтернет-ресурсів висуває високі вимоги до зрілості вищих психічних функцій та підвищує ризик деформації пізнавальної сфери [40]. З одного боку, застосування ІКТ у освітньому процесі підготувати учнів до життя в умовах прискорення науково-технічного прогресу. Однак, незважаючи на те, що комп'ютерне навчання має багато переваг, комп'ютеризацією не можна зловживати.

Втім, у практичній діяльності вчителів вже сформована певна система роботи в цьому напрямі. Розроблено методичні рекомендації, є достатня кількість практичного матеріалу по роботі над зв'язним мовленням, але інформаційно-комунікативні технології часто не задіяні у достатній і необхідній мірі. Адже комп'ютер надає особливі можливості:

- доставляти учням необхідний практичний матеріал за лічені секунди;
- активізувати і зосередити увагу на самій суті виконання завдання;
- забезпечити полісенсорну подачу інформації;
- вводити додаткові візуальні динамічні опори;
- збільшити обсяг виконання тренувальних вправ.

Таким чином, можна зробити висновок, що використання ІКТ під час формування мовлення у молодших школярів дозволяє підвищити ефективність роботи з розвитку мови, оптимізувати та індивідуалізувати

навчання дітей із недостатнім розвитком мовлення, і навіть формує успішність дітей, підвищує мотивацію, істотно скорочує час засвоєння матеріалу [36].

Використання ІКТ дозволяє проводити заняття: на високому естетичному та емоційному рівні (фотографії, анімація, музика); забезпечує наочність; передбачає велику кількість дидактичного матеріалу, і загалом, сприяє підвищенню якості освіти.

Електронна техніка та програмне забезпечення постійно розвиваються, даючи все нові можливості для корекції і розвитку мовленнєвих і пізнавальних здібностей учнів, пробудження у них допитливості і глибини розуму, його гнучкості та рухливості, логічності та доказовості.

Таким чином, впровадження інформаційно-комунікативних технологій в освітній процес підвищує якість та ефективність цього процесу. Крім того, це сприяє розвитку предметних компетентностей, зокрема й інформаційних. Успішне поєднання інформаційно-комунікативних технологій із проектним навчанням, інноваційними технологіями та традиційними методами навчання підвищує інтерес учнів до навчання, покращує їхню активність і посилює мотивацію до самостійного набуття знань.

Висновки до другого розділу

Виявивши недостатню розробленість аспекту сформованості мовлення умінь учнів другого класу засобами інформаційно-комунікативних технологій, нами було розроблено методика формування мовлення молодших школярів засобами інформаційно-комунікативних технологій. Методика стала інструментом вирішення освітніх завдань формування мовлення засобами інформаційно-комунікативних технологій, що реалізувалися під час навчальних занять, практичної підготовки та самопідготовки за допомогою вербальних (розповідь, бесіда, діалог, обговорення, аналіз тощо), наочних (перегляд аудіовізуального матеріалу), репродуктивних, дослідницьких, евристичних, проблемних, ігрових методів.

Таким чином, розроблена методика формування мовлення молодших школярів засобами інформаційно-комунікативних технологій дає можливість експериментально перевірити ефективність запропонованої методики.

Динаміка рівнів сформованості мовлення учнів другого класу засобами інформаційно-комунікативних технологій засвідчує ефективність застосування розробленої методики, оскільки в експериментальній групі спостерігається значне підвищення достатнього та зменшення низького рівнів, тоді як у контрольній групі відбулися незначні зміни, що пояснюються природним впливом.

ВИСНОВКИ

У дослідженні здійснено теоретичне обґрунтування й практичне вирішення актуального наукового завдання щодо сформованості мовлення учнів другого класу засобами інформаційно-комунікативних технологій. На основі узагальнення результатів роботи сформульовано такі висновки:

1. На основі аналізу психолого-педагогічної та методичної літератури з'ясовано розробленість проблеми сформованості мовлення молодших школярів засобами інформаційно-комунікативних технологій. З'ясовано, що в сучасних умовах освіти в Україні виникає потреба застосовувати інформаційно-комунікативні технології для розвитку мовлення учнів початкових класів.

Проведений науковий аналіз засвідчив багатоаспектність дослідження проблеми формування мовлення молодших школярів. Проте розвиток формування мовлення молодших школярів засобами інформаційно-комунікативних технологій не знайшов належного висвітлення в умовах сьогодення, хоча потребує всебічного вивчення.

2. У процесі констатувального експерименту з'ясовано недостатню зорієнтованість освітнього процесу на формування мовлення молодших школярів засобами інформаційно-комунікативних технологій. Виявлено низку проблем, що потребують вирішення: недостатній рівень володіння теоретичними знаннями, практичними вміннями, пов'язаними з ефективним застосуванням інформаційно-комунікативних технологій в учнів другого класу; епізодичність застосування вчителями початкових класів інформаційно-комунікативних технологій в освітньому процесі.

3. Нами розроблено методика формування мовлення молодших школярів засобами інформаційно-комунікативних технологій у освітньому процесі початкової школи дає вчителю можливість урізноманітнювати форми подання інформації; використовувати комп'ютерні програми, що включають різноманітний набір вправ для розвитку мовлення засобами інформаційно-

комунікативних технологій, що передбачає мотиваційний, теоретичний, діяльнісний, творчий етапи. Вони дають можливість активізувати навчальну діяльність учнів, посилювати їх самостійну роботу; розвивають комунікативні уміння та критичне мислення учнів.

Розроблена методика формування мовлення молодших школярів засобами інформаційно-комунікативних технологій передбачає застосування різнопланових вправ під час проведення навчальних занять, самостійної роботи та практичної підготовки, спрямованих на розвиток комунікативних умінь в учнів.

4. Нами експериментально перевірено ефективність реалізації методики формування мовлення молодших школярів засобами інформаційно-комунікативних технологій; проаналізовано та узагальнено результати експериментального дослідження.

Аналіз та узагальнення результатів експериментального дослідження дали змогу з'ясувати динаміку кількісно-якісних змін. У результаті цілеспрямованого впливу відбулися значущі зміни в рівнях сформованості мовлення учнів другого класу засобами інформаційно-комунікативних технологій експериментальних груп.

5. Дослідження показало, що ІКТ як засіб навчання мовлення учнів молодшої школи мають як недоліки, так і переваги. Недоліками таких навчальних засобів можуть стати відсутність достатньої матеріально-технічної бази у школі або труднощі для вчителя з опануванням новими технологіями. Окрім того, ІКТ не повинні займати занадто багато часу на уроці, учитель має планувати роботу з ними таким чином, щоб вона не заміняла повноцінну комунікацію учнів між собою та з учителем.

Попри деякі недоліки, ІКТ мають вагомі переваги як засіб формування мовлення молодшого школяра – вони забезпечують наочність, цікаву подачу матеріалу, можуть використовуватися для створення яскравих опор для створення учнями власних висловлювань. Використання ІКТ у комунікативній

діяльності дозволяє підвищити ефективність роботи з формування мовлення, оптимізувати та індивідуалізувати навчання дітей із недостатнім розвитком мовлення, і навіть формує успішність дітей, підвищує мотивацію, істотно скорочує час засвоєння матеріалу.

Отже, вирішення завдань дослідження забезпечило досягнення його мети – теоретичне обґрунтування й експериментальна перевірка методики формування мовлення молодших школярів засобами інформаційно-комунікативних технологій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абрамович С. Д. Мовленнєва комунікація: підручник. Київ: Вид. дім Д. Бураго, 2013. 460 с.
2. Антоненко В. А., Леонський В. Д. Інтерактивна дошка SMART та використання її в навчальному процесі. *Комп'ютер у школі та сім'ї*. 2004. № 8. С. 20–22.
3. Бабич Н. Д. Лінгво-психологічні основи навчання і вивчення мови. Чернівці: Рута, 2000. 174 с.
4. Бадер В. І. Удосконалення мовленнєвого розвитку молодших школярів. *Педагогіка і психологія*. 1998. № 4. С. 15-19.
5. Барабаш І. Інтерактивні уроки на основі ІКТ. *Відкритий урок*. №4. С. 64-67.
6. Баранова А. Р., Єремєєва Г. Р., Ладнер Р. А. Інтерактивні технології на заняттях з іноземної мови. *Педагогічний журнал*. 2016. №5 (118). С. 164–168.
7. Биков В. Ю. Моделі організаційних систем відкритої освіти. Київ: Атіка, 2009. 684 с.
8. Біденко В. Творча робота школярів на уроках мови. *Початкова школа*. 1997. № 7. С. 48-51.
9. Богуш А. Мовленнєвий розвиток дітей від народження до 7 років : монографія. Київ: Слово, 2010. 374 с.
10. Борисенко Л. Л. Впровадження засобів ІКТ в інклюзивну освіту. *Система надання освіти дітям з особливими потребами в умовах сучасного навчального закладу: матеріали Всеукраїн. наук.-практ. конф.* Лисичанськ: ФОП Пронькіна К.В., 2016. С. 26–28.
11. Боть Л. П., Малишева О. І. Вивчення дитячого мовлення: історія та напрямки дослідження. *Культура народів Причорномор'я. Таврійський нац. ун-т*. Сімферополь, 2007. №120. С. 63–67.

12. Буденкевич Ю. Поради батькам: як працювати над словом в молодшому шкільному віці. *Початкова школа*. 1997. № 10. С. 11–13.
13. Бученко І.В. Комп'ютеризація навчання – свідчення професійної майстерності педагога. *Інститут післядипломної педагогічної освіти*. К., 2017.
14. Варемус К.І. Пізнавальні завдання для учнів початкових класів. *Початкова школа*. 1999. № 8. С. 53-56.
15. Варзацька Л.О. Активізація мовленнєвої діяльності учнів. *Початкова школа*. 1991. № 2. С. 23-28.
16. Вашуленко М. С. Формування мовної особистості молодшого школяра в умовах переходу до 4-річного початкового навчання. *Початкова школа*. 2001. № 1. С. 11–14.
17. Вікова та педагогічна психологія : навч. посіб. / О.В. Скрипченко, Л.В. Долинська, З.В. Огороднійчук та ін. К.: Просвіта, 2001. 416 с.
18. Гончар Т. І. Комунікативна культура в контексті психологічних теорій особистості. *Вісник книжкової палати*, 2003. №5. С. 42–44.
19. Дишлаєва С. Інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) та їх роль в освітньому процесі. URL: <http://osvita.ua/school/technol/6804>.
20. Дідук Г. І. Система роботи з розвитку зв'язного мовлення відповідно до нових концепцій викладання рідної мови. *Українська мова і література в школі*. 2000. 24–28 с.
21. Досяк І. М. Нестандартні уроки з використанням інноваційних технологій. 1 – 4 класи. Х.: Вид. група «Основа», 2007. 160 с.
22. Дяченко С.Л. Інтерактивні навчальні технології. *Науково-методичний журнал «Англійська мова та література»*. № 25-27. 2019.
23. Єфименко Л. М. Особливості формування мовленнєвої компетентності дітей дошкільного віку в освітньому процесі сучасного закладу дошкільної освіти. *Збірник наукових праць «Педагогічні науки»*. № 99, 2022. С. 19–24.

24. Заброцький М. М. Вікова психологія: навчальний посібник. Київ: МАУП, 2002. 104 с.
25. Запорожченко Ю. Г. Використання засобів ІКТ для підвищення якості інклюзивної освіти. *Інформаційні технології в освіті*. 2013. № 15. С. 138–145.
26. Калмикова Л. О. Формування мовленнєвих умінь і навичок у дітей: психолінгвістичний та лінгво-методичний аспекти : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Київ: НМЦВО, 2003. 320 с.
27. Карпенчук С. Г. Теорія і методика виховання : навч. посібник. Київ: Вища шк., 1997. 304 с.
28. Кісіль З. Р. Психологічна надійність професіонала як фактор протидії деформації. *Університетські наукові записки*. 2007. № 4 (24). С. 551–556.
29. Клименко В. В. Механізм творчості: чи можна його розвивати : науково-популярне видання. Київ: Шкільний світ, 2001. 96 с.
30. Ковальова В. І. Розвиток мовлення – найважливіша умова успішного навчання молодших школярів. URL: doc.osvita.ua/doc/files/.../movlennya.doc (дата звернення 17.06.2023).
31. Копелюк С. В. Формування культури мовленнєвого спілкування учнів початкової школи засобами новітніх технологій. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки*. 2015. № 2. С. 93–96.
32. Корнієнко О.М. Сучасні педагогічні технології. *Англійська мова та література*. 2008. №28. С. 9-12.
33. Корніяка О. М. Мовленнєвий розвиток школярів з різною сформованістю комунікативної культури. *Педагогіка і психологія*, 2000. № 4. С. 14–21.
34. Корніяка О. М. Психологія комунікативної культури школяра : монографія. Київ: Міленіум, 2006. 336 с.

35. Крикун М. Роль слова в розвитку зв'язного мовлення молодших школярів. *Початкова школа*. 2003. № 11. С. 27-35.

36. Купчак М. Я., Саміло А. В. Професійна мотивація як внутрішній чинник-розвитку професіоналізму майбутнього менеджера. *Вісник ЛДУБЖД*. 2021. С. 107–112.

37. Кухаренко В. М., Рибалко О. В., Сиротенко Н. Г. Дистанційне навчання: умови застосування. *Дистанційний курс: навч. пос.* Харків: НТУ «ХП», «Торсінг», 2002. 320 с.

38. Лелюх Ю. В. Перспективи комунікативно-мовленнєвого розвитку молодших школярів на уроках читання. *Нова педагогічна думка*. 2008. № 3. С. 55–58.

39. Луцан Н. І., Копелюк С. В. Мовленнєвий розвиток учнів початкової школи в умовах полікультурного середовища. *Science Rise*. 2015. № 6(1). С. 71–75.

40. Ляшенко К. І. Застосування сучасних ІКТ у роботі з дітьми з особливими потребами. *Система надання освіти дітям з особливими потребами в умовах сучасного навчального закладу: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції*. Лисичанськ: ФОП Пронькіна К. В. 2016. С. 88–89.

41. Мотуз Т., Пасічник Л., & Баранець Я. Інформаційно-комунікаційні технології в інклюзивному середовищі закладу освіти. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету*. 2021. №2. С. 172–181.

42. Наумчук М. М. Сучасний урок української мови в початковій шк. 2-ге вид., доп. і переробл. Тернопіль: Астон, 2005. 352 с.

43. Нова українська школа: концептуальні засади реформування середньої школи.

URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>

44. Олійник І.М. Розвиток зв'язного мовлення молодших школярів. Рівне, 1999. 273с.
45. Омеляненко Г.А. Інформаційно-навчальне середовище: дидактичний аспект: <http://intkonf.org/omelyanenko-ga-informatsiyno-navchalne-seredovische-didaktichniy-aspekt/>.
46. Онлайн. Словник української мови: у 20 т. Київ: Наукова думка, 2010–2020. URL: <https://services.ulif.org.ua/expl/entry/search/Онлайн>
47. Пангелова Н. Є. Формування гармонійно розвиненої особистості дитини дошкільного віку в процесі фізичного виховання : дис. ... д-ра наук з ф.в. і с. Переяслав-Хмельницький, 2014. 445 с.
48. Пентилюк М. І. Формування мовної особистості учня – важлива проблема сучасної лінгводидактики. *Актуальні проблеми сучасної лінгводидактики: зб. статей*. Київ: Ленвіт, 2011. С. 57–63.
49. Перегінчук Н.Д. Особливості використання комп'ютерних технологій для навчання учнів іншомовного читання. *Англійська мова та література*. № 30 (436). 2014.
50. Петрик О.В. Розвиток і удосконалення мовленнєвої діяльності молодших школярів. Запоріжжя: «Дике Поле», 2003. 320 с.
51. Пивовар А. А. Поєднаний розвиток фізичних і пізнавальних здібностей дітей 5 і 6 років у процесі фізичного виховання : дис. ... канд. наук з ф. в. і с. Переяслав-Хмельницький, 2005. 210 с.
52. Плахотник Ю. І. Використання інноваційних технологій на уроках в початковій школі. URL:
URL:http://mybclass.at.ua/load/statti/vikoristannja_innovacijnikh_tekhnologij_na_urokakh_v_pochatkovij_shkoli/3-1-0-3 (дата звернення 18.02.2023).
53. Поліщук Т. С. Розвиток мовлення дітей старшого дошкільного віку засобами сюжетно-рольових ігор. *Підготовка майбутніх фахівців у контексті становлення Нової української школи: компетентнісний підхід: збірник наукових праць*. Житомир: ФО-П «Н. М. Левковець», 2019. С. 174–177.

54. Пометун О. І., Пироженко Л. В. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання : наук.-метод. посібн. Київ: Видавництво А.С.К., 2004. 192 с.
55. Пометун О.І. Пироженко Л. В. Сучасний урок. *Інтерактивні технології навчання* : наук.-метод. посібн. / за ред. О. І. Пометун. К.: Видавництво. А.С.К., 2014. С. 192.
56. Пономаренко Л. Мультимедійна підтримка навчального процесу. *Початкова освіта*. 2012. № 1–2. 16 с.
57. Попович Н.Ф. Формування навичок читання в молодших школярів. Science, research, development. Pedagogy: monografiarokonferencyjna. London: Diamond trading tour, 2018. С. 13–16.
58. Попович Н.Ф., Гудачок Г.Ю. Особливості формування в молодших школярів навичок виразного читання. *Науковий вісник Мукачівського державного університету*. Карпатська вежа, 2017. № 23 (18). С. 87–95.
59. Рожкова Н. Використання інформаційно-комп'ютерних технологій як інноваційного методу в навчанні іноземних мов. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка*. Сер.: Педагогічні науки. 2014. Вип. 132. С. 121–125.
60. Свириденко І. М. Інноваційні методи навчання іноземної мови на немовних факультетах. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія: Філологічна. 2016. Вип. 60. С. 293–295.
61. Симоненко Т. Виховувати мовну культуру з дитинства. *Початкова школа*. 2000. №8. С.15-22.
62. Сиротинко Г. О. Інновації як основа змін освітньої практики. *Інформаційно-методичний збірник*. Полтава: ПОІППО, 2005. 160 с.
63. Сиротинко Г. О. Сучасний урок: інтерактивні технології навчання. Харків: Видавнича група «Основа», 2003. 78 с.

64. Шкарлет С. М. Освіта України в умовах воєнного стану. Інноваційна та проєктна діяльність : науково-методичний збірник. Київ-Чернівці «Букрек», 2022. 140 с.
65. Abrahamson L. What is interactive teaching? Electronic library of Waikato University. 2006. URL: <http://www.whpenglish.com>
66. Adams J. E-learning offer myriad opportunities for rapid talent development. T+D. 2008. P. 69–73.
67. Eligi I., & Mwantimwa K. ICT Accessibility and Usability to Support Learning of Visually-Impaired Students in Tanzania. *International Journal of Education and Development Using Information and Communication Technology*. 2017. №13 (2). P. 87–102.
68. Silman F., Yaratan H, & Karanfiller T. Use of Assistive Technology for Teaching-Learning and Administrative Processes for the Visually Impaired People. *EURASIA Journal of Mathematics Science and Technology Education*. 2017. №13 (8). P. 4805–4813.

ДОДАТКИ

Додаток А

Фрагменти уроків із розвитку мовлення молодших школярів засобами інформаційно-комунікативних технологій

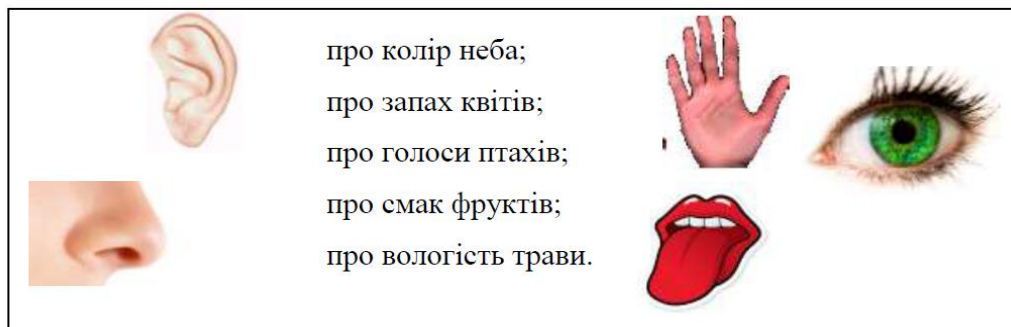
Фрагмент 1

Тема. Інформація в житті людини: для отримання та передачі знань, для спілкування.

Але перш ніж вирушати у подорож зараз перевіримо, які знання ви здобули на попередньому уроці.

II. Мозковий штурм. Ми з вами розглядали способи сприйняття та подання повідомлень.

1. Назвати орган чуття за допомогою якого сприймається інформація та назвати тип інформації.

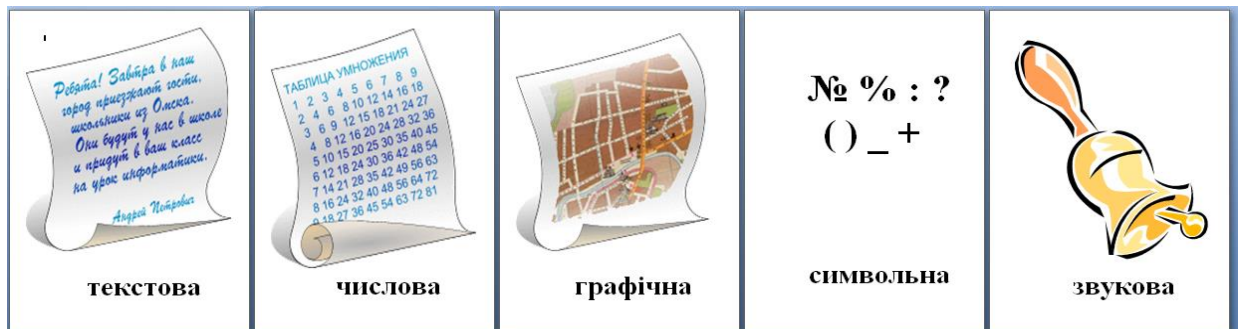

2. Перша група. Поділіть по групах слова за способами сприйняття повідомлень:

Тепло, смачно, боляче, голосно, красиво, солодко, прохолодно, тихо, кисло, ароматно, гаряче, яскраво, кольорово.

Слухові	Зорові	Смакові
Дотикові	Нюхові	

3. Друга група. Поділити по групах види інформації за способами подання

Третя група. Установи відповідність .

4. Четверта група. Визначити тип інформації за способом сприйняття:

- Дарина прийшла зі школи додому і побачила на столі апельсин.
- Марійка і Юрко зайшли в дім і відчули запах смачненьких пиріжків.
- Уранці мама почула по радіо, що на вулиці дуже холодно. Вона подивилася на градусник і побачила, що температура повітря – 10 градусів морозу.

IV. Вивчення нового матеріалу.

1. Поняття «Інформація»

Спираючись на проведену розминку, вчитель пояснює поняття «інформація»: тварини в такий спосіб передають нам інформацію. А що таке інформація? (Вислухати відповіді учнів). Бажано надати переклад слова «інформація». Воно походить від латинського «informatio», яке має кілька значень:

- 1) роз'яснення, виклад, тлумачення;
- 2) уявлення, поняття;
- 3) ознайомлення, просвіта.

Словничок-довідничок.

Інформація — це відомості, знання про навколишній світ.

2.Інформаційні процеси

Ми з вами багато говорили про інформацію. Те, що ми можемо робити з цією інформацією носить назву інформаційний процес.

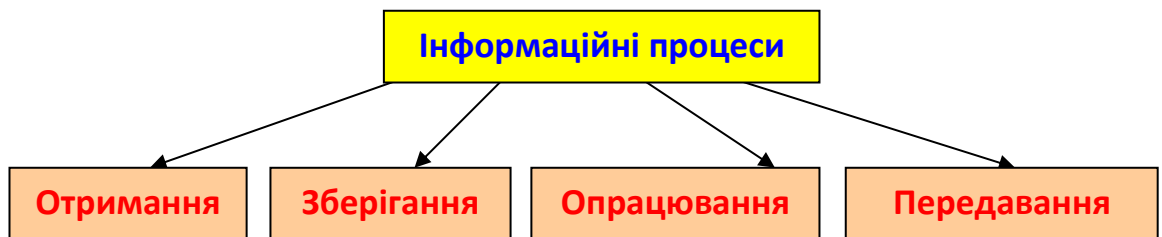
Словничок-довідничок.

Процес — це дія, яка триває певний час.

Інформаційні процеси – дії, які можна виконувати з інформацією.

- Діти, а що можна робити з інформацією? .

Відповіді дітей. На дошці складають «Асоціативний кущ».

Отримання інформації.

- Робота в парах. Кожна пара отримує картку з загадкою та відгадує її.

- Як ви отримували інформацію?

- Яким чином ще можна отримувати інформацію?

Учень 1. Коли ми спілкуємося з друзями, читаємо книжки, дивимося телевізор, слухаємо радіо, ми отримуємо певну інформацію.

Учень 2. Чи знаєте ви, яку інформацію про погоду можна отримати від тварин?

Ластівки низько літають – дощ обіцяють.

Чайка сіла на воду – чекай доброї погоди.

Павук щосили плете павутиння – на суху погоду.

- Отже цей процес називають отриманням інформації. Прикріплюємо на дошку назву цього процесу - слово Отримання). Цей крок ми відзначимо появою зірки на зоряному небі.

1. Передавання інформації

Діяльність людини пов'язана із передаванням інформації. Люди спілкуються між собою, передають один одному прохання, накази, звіти про

виконану роботу. У передаванні інформації завжди беруть участь дві сторони, той, хто передає інформацію (джерело інформації), і той, хто її отримує (приймач інформації).

Джерелом інформації можуть бути будь-які об'єкти: люди, тварини, книжки, різні пристрої. Приймачі інформації – це ті об'єкти, які сприймають дану інформацію. Наведіть власні приклади приймачів інформації.

Учень 1. Для передачі інформації древні люди били в барабани, використовували дим багать, ручних голубів. Пізніше, людина змогла передавати інформацію за допомогою усної розповіді.

Учень 2. Передавати інформацію можуть не тільки люди, а й тварини та рослини. Своім гавкотом собака-пастух може попередити господаря про те, що на отару хоче напасти вовк. Бджоли передають одна одній рухами тіла «в танці», у який бік треба летіти по мед.

Учень 3. А в Індії росте дивна рослина – «сором'язлива мімоза». Вона незвичайна тим, що згортає листя, щойно перші краплі дощу падають на рослину.

А тепер спробуйте відгадати передану інформацію.

- Політ пташки;
- Дзвоник на урок;
- Бажання відповісти на запитання вчителя;
- Крик на допомогу.

Передавати інформацію можна не лише словами або звуками, а й за допомогою малюнків, жестів, різних предметів. (Прикріплюємо назву процесу – Передавання).

На небі засяяла наступна зірка.

2. Збереження інформації

Вчитель пропонує дітям запам'ятати предмети в заданій послідовності. Потім діти повинні пригадати назви предметів. Перевіряємо послідовність предметів.

Запитання до учнів.

- Чи припустилися ви помилок? Чому?

- Запишіть у клітинки першу букву кожного слова, що відповідає малюнкам.

Отримали слово ПАМ'ЯТЬ.

- Що ви робили з інформацією?

- Отже отриману інформацію можна запам'ятати або записати у зошиті.

Цей процес називають зберіганням інформації.

- Для збереження різноманітної інформації людина вигадала різні предмети. Назвіть предмети призначені для збереження інформації.

На схемі прикріплюємо процес ЗБЕРІГАННЯ.

3. Опрацювання інформації.

Робота в групах «Збери ракету». Для польоту нам потрібна ракета. Візьміть з конверта фігури. Що це за фігури? Вам потрібно зібрати з них ракету.

Ви отримали інформацію у вигляді фігур. Але діяльність людини пов'язана не лише з отриманням інформації. Що ви робили з отриманою інформацією? Ви обмірковували її. Можна сказати, що ви обробляли інформацію, в результаті чого перетворили геометричні фігури на нову інформацію – ракету. Цей процес називають опрацюванням інформації. Приклади: розв'язування задачі, розгадування ребусів, розфарбування малюнка, переклад тексту.

Фрагмент 2

Тема. Інформаційна безпека.

Актуалізація опорних знань

Щодня ми слухаємо радіо, читаємо газети, дивимось телевізор, багато часу проводимо в інтернеті. З цих джерел, які називаються медіа, ми черпаємо інформацію.

Спробуйте відповісти на питання:

Яку роль у суспільстві виконують ці джерела?

Що таке інтернет?

Які можливості інтернету тобі відомі?

Чи знаєш ти, що таке пропаганда?

Згадай останню радіопрограму, яку ти чув.

А який фільм ти переглянув останнім?

Чому в наш час, коли інтернет та телебачення мають величезний вплив на життя людини, ще є потреба в друкованих виданнях?

Чи часто ти купуєш щось (просиш про це батьків), подивившись рекламу?

Чи подобається тобі, коли хтось ухвалює рішення замість тебе?

Вивчення нового матеріалу

Словникова робота

Учні коротко записують у зошиті визначення.

«Маніпуляція» — це вплив на людей або приховане керування ними. Щоб пояснити, що таке маніпуляція, я наведу дуже відомий приклад. Хтось запитує у нас дорогу до Києва, а ми його, обманюючи, спрямовуємо на Полтаву — це тільки обман. Маніпуляція буде тоді, коли той, інший, збирався йти до Києва, а ми зробили так, щоб він захотів йти до Полтави.

«Пропаганда» спрямована на поширення фактів, аргументів, чуток та інших відомостей для впливу на людей. Пропаганда зазвичай повторюється та розповсюджується через різні мас-медіа.

Загрози інтернету

В інтернеті на вас постійно чатує небезпека. Адже важко впізнати особу, з якою спілкуєшся. Є дуже багато випадків, коли себе видають за інших, приписуючи собі гарну зовнішність, риси вдачі, захоплення тощо. До основних загроз інтернету можна віднести:

- крадіжки особистих даних,
- віруси,
- спам,
- хакерів,
- шахрайство
- контакти з незнайомцями.

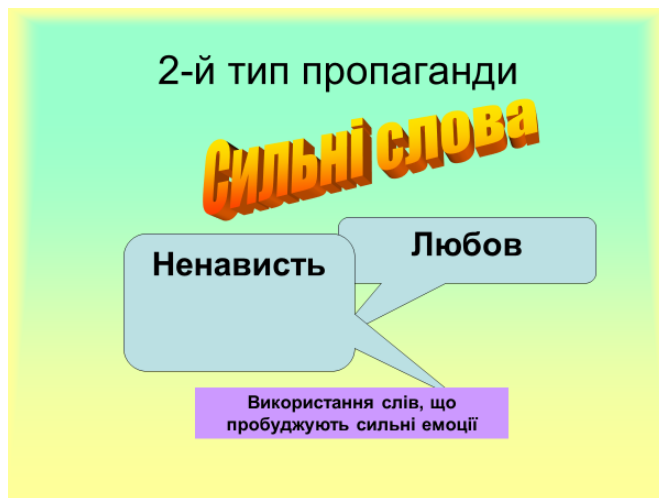
Техніки пропаганди

1. Бендвегон

2. Сильні слова

3. Церемонії

4. Асоціації

5. Повторення

6. Шельмування

7. Страх

При читанні, прослуховуванні та перегляді будь-якого медіапродукту пам'ятайте, що іноді медіа спеціально подають матеріал неправдиво, намагаються нав'язати певну думку, агітувати.

Тому під час сприйняття інформації завжди ставте собі питання:

- Хто підготував цей матеріал?

- На кого він розрахований?
- Кому вигідна ця інформація?
- Чи подано джерела інформації?

А тепер переглянемо мультфільм про правила поведінки в інтернеті (перегляд мультфільму <https://www.youtube.com/watch?v=NOKZHMijJ98>).

4. Обговорення

Діти висловлюють свої враження від перегляду мультфільму та пропонують свої методи захисту від інформаційних загроз.

Фрагмент 3

Тема. Інтегрований урок з природознавства та інформатики з елементами медіаграмотності

Інтерактивна вправа «Очікування»

Передбачення за ключовими словами (ялинка, не купуємо, прикрашаємо, лісник, красуня, болісно, нищити, смітник).

– Чого чекаєте від уроку?

– Що б хотіли побачити на уроці?

– З ким хотіли б зустрітися під час уроку?

– Давайте сплануємо нашу роботу:

ЗНАЄМО

ВМІЄМО

ХОЧЕМО ЗНАТИ

– Людина, яка живе в єдності з природою не буде руйнувати цей світ, не стане аморальною людиною.

– Діти, запам'ятайте і зрозумійте, що «новорічна ялинка» – це жива істота, збереження якої залежить від кожної людини, навіть маленького хлопчика чи дівчинки.

3. Засвоєння знань, умінь, навичок. (25 хв)

3.1 Перегляд картин українських художників

Для когось зима – це білосніжність снігу, свята, колядки, мандаринки і цікаві синиці, що зазирають у вікна. Для інших – мороз, холод, вогкість, важкі одяганки і відсутність комфорту. Зимувати можна або любити або ж терпіти...

А ще в зиму можна закохатися вперше або ж остаточно і безповоротно! Розгляньте шедеври українських художників. Адже на створення робіт їх надихнула саме зима (додаток 1)

3.2. Гра пазл

Діти складають пазли із картин

Вправи для очей

Практична робота за комп'ютером. Створення зображень за зразком у програмі Tux Paint

– А зараз давайте намалюємо ялинку разом із пінгвінчиком

Діти працюють у програмі Tux Paint, створюючи малюнок ялинки

Вправа «Авторське право»

Вправа двоетапна.

Спочатку вчитель пропонує дітям стати автором будь-якого медіа продукту (намалювати малюнок). Презентувати свій «авторський медіапродукт» сусідові за партою. Коли учні зроблять презентацію одне одному, необхідно привітати партнера, похвалити його за створений «авторський медіапродукт».

Другий етап вправи – використання медіапродукту свого однокласника без його дозволу та присвоєння собі авторства щодо цього продукту.

Учитель просить учнів розіграти таку ситуацію: уявіть собі, що з'явилася людина, якій дуже потрібна саме така інформація, яку створили ви. Але вона з певних причин не хоче (або не може) зробити це сама. Ця людина бере ваш медіапродукт, використовує його і повідомляє всіх, що цей продукт створила вона. Обміняйтесь у парі своїми «авторськими медіапродуктами» і розіграйте запропоновану ситуацію.

Обговорення після вправи:

Як ви хотіли використати свій медіапродукт?

Як ви себе почували, коли інший учень ваш медіапродукт «привласнив»?

Чи будете ви відстоювати свої права на авторство? Яким чином?

Чи доводилося вам чиїсь медіапродукти видавати за власні?

Чи дозволили б ви використати іншій людині ваш медіапродукт, але щоб вона зазначила, що саме ви його автори?

Учитель підводить дітей до висновку, що більша частина створених медіапродуктів існує для того, щоб інші люди їх використовували. Але існує

обов'язкова умова: вказати автора або джерело, звідки ви взяли цю інформацію.

ФІЗКУЛЬТХВИЛИНКА «Ялинка» (відео)

4. Практична робота за комп'ютером. Пошук інформації в Інтернеті

– Знайдіть та прослухайте відео «Улюблені вірші. Ялинка». Вірш О. Олеся «Ялинка», уявіть себе дійовими особами.

4.1 «Мозковий штурм»

– Чи сподобався вам вірш? На що він схожий?(На казку).

– Хто головні герої вірша?

– Кого зустрів хлопчик у лісі?

– Чи правильно вчинив зайчик, коли почав відбирати ялинку? Чи зрозумів хлопчик зайчика і свою провину?

– Що ви знаєте про дбайливе ставлення до природи?

Зробіть висновок.

– не варто вирубувати ялинок для новорічних розваг.

4.2 Гра «Твоя позиція»

– Всі ми звикли, що Новорічне свято приходить у наш дім разом з красунею ялинкою, з Дідом Морозом, з подарунками. І на цьому святі веселяться всі, невесело лише одній ялинці, яку зрубали в лісі і принесли додому, щоб створити святкову атмосферу на декілька днів, а потім викинути на смітник.

– Перед вами сніжинки червоного і синього кольору. Ось у нас тут стоїть штучна ялинка. Підійдіть будь ласка до столу і повісьте на цю ялинку червону сніжинку, якщо ви проти вирубки хвойних дерев на Новорічні свята. Синю нехай повісить той, хто вважає, що без живої ялинки не можна обійтись. Якщо ви утримались – залишайтеся на місці. Аргументуйте, будь ласка, свій вибір.

4.3 Робота в групах

– Новорічне свято буває раз на рік, існує традиція прикрашати хвойним деревцем свої оселі. І дерев жаль... Що ж робити?

Подумайте і висловіть свої ідеї, як зберегти ялинки, сосни.

I група «Ялинки»

II група «Сосни»

Діти висловлюють свої ідеї.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ГЛУХІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ОЛЕКСАНДРА ДОВЖЕНКА

СЕРТИФІКАТ

№2567
ЗАСВІДЧУЄ УЧАСТЬ

Макарової Анастасії

*у роботі XII Міжнародної інтернет-конференції
молодих учених та студентів «Глухівські наукові
читання – 2022. Актуальні питання суспільних
та гуманітарних наук»*

7–8 грудня 2022 року

Проректор
з науково-педагогічної роботи

Григорій ЛУЦЕНКО

